

Cankarjev glasnik

Mesečnik za leposlovje in pouk

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravnništvo — 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Urednik: *Etbín Kristan*

Upravnik: *Louis Zorko*

CG

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00, pol leta \$1.50, za 3 mesece \$1.00, posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

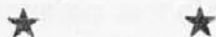
Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio, under the Act of March 3, 1879

Subscription rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.50

4 months \$1.00. Foreign \$4.00. Single copy 30 cents

Editor: *Etbín Kristan*

Manager: *Louis Zorko*

Usebina

JUGOSLAVIJA	309
JAKOB ZUPANČIČ: PETOKOLONKA	317
PAVELIČEVA "NEODVISNA" HRVATSKA	319
CARL WOLF—JOSEPH JAUCH: "MALO PREPOZNO"	322
FRANCE KOZAR, Trbovlje:	
SREČANJE Z LUČJO IVANA CANKARJA	326
ZLATA PIRNAT: JUGOSLOVANSKA ŽENA	329
E. K.: JULKINA ZMOTA (nadaljevanje)	331

**DAROVİ, ČLANARINA IN TISKOVNI FOND
CANKARJEVEGA GLASNIKA**

Prispevali od 17. junija do 27. avgusta 1941:
Progresivne Slovenke; krožek št. 1.

(Dar)	\$10.00
Progresivne Slovenke; krožek št. 1. (članarina)	6.00
Progresivne Slovenke; krožek št. 2. (Dar)	15.00
Napredne Slovenke; št. 137 SNPJ (Dar)	15.00
Društvo št. 20 SSPZ. (Dar)	5.00
E. K.	5.00
Joseph Jauch	5.00
John Metelko	5.00
Vincent Salmich	5.00
Neimenovan	5.00
Walter Lazar	1.00
Frank Suhadolnik	1.00
Mrs. Louis Furlan	1.00
J. F. Durn	1.00
Neimenovan	1.00
Joseph Kos, Detroit, Mich.	1.00
Peter Benedict, Detroit, Mich.	2.00
Jos. Gasser50
Progresivne Slovenke; krožek št. 3. (Dar)	5.00

Na polo Franka Česna prispevali: Frank Česen \$2.00, po \$1.00 Albin Praprotnik, John Useničnik, Frank Kovačič, Anton Novak in

Mary Ivanush. Po 50c Joseph Mačerol, George Nagode, Louis Furlan, J. F. Durn in John Zajc. Po 25c Meckey Cesen, Anna Cesen, Anton Artel, V. Jurman, John Hrovat in Louis Cernich. — Skupaj \$11.00.

Na polo Antona Jankovicha prispevali: Po \$1.00 John Rome, Joseph Polanc, Mary Grmšek in Neimenovan. Po 50c Cilka Jankovich, Jacob Tomšič, John Zavrl in A. Jankovich. Antonija Zorko 25c. Skupaj \$6.25.

Na polo Mary Somrak prispevali: Frank Petek \$1.00, Anton Vehar 50c. Po 25c Anna Ažman, Mary Kolegar, Josephine Mocnik, Fr. Cesnik, L. Hrovat, John Koren, J. Pograjc, Fr. Stefančič, Fr. Bittenc, John Ousec in John Vidmar. Stanley Zajc 10c. Skupaj \$4.60.

Na polo Frances Candon prispevali: Frank Mramor \$2.00. Po \$1.00 Viljem Candon, Vera Candon in Joseph Globokar; po 50c Anton Zallenick in John Čič. Skupaj \$6.00.

Skupaj v tem izkazu\$119.35
Zadnji izkaz 272.80

Skupaj od 13. dec. 1940 do
27. avgusta 1941\$392.15

Odbor Cankarjevega glasnika in Cankarjeve ustanove se zgoraj omenjenim organizacijam in posameznikom iskreno zahvaljuje. Želeli bi, da bi dobili mnogo posnemovalcev.

KOLIKO STORITE ZA CANKARJEV GLASNIK?

Če ste res napredni, pokažite to tudi z dejanjem. Cankarjev glasnik je napredna delavska kulturna revija za leposlovje in pouk. Priporočite svojemu prijatelju ali znancu, da si jo naroči. Za obstoj in napredek izobraževalnega časopisa je potrebno sodelovanje vseh, ki so za napredek!

Cankarjev glasnik potrebuje zastopnikov, posebno še izven Clevelanda. Priglasite se! Pišite upravnistvu, ki bo rade volje dalo vsa pojasnila. Naslov: 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio.

NAROČILNA NAKAZNICA NA CANKARJEV GLASNIK

IME: NASLOV:

Zastopnik: Plačal \$ c Dne 19.....

August F. Svetek

SLOVENSKI POGREBNIK

Bolniški avto na razpolago

478 East 152nd Street

Cleveland, Ohio

Kenmore 2016

CANKARJEV GLASNIK

MESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

IV.
LETNIK
1940-1941

+

12.

številka

Jugoslavija

“... In ko je Krist izdihnil na križu, so rimski vojaki vadjali za njegovo obleko...”

In s tem je bila — tako so mislili — vsa tragična povest končana. Njim se niti ni zdela tragična, a Herodu in mnogim drugim oblastnikom je odleglo, kajti s truplom je bil tudi uporni duh pokopan.

Tako so želeli in tako so verjeli.

Duh pa ni bil mrtev, ker je močnejši od križev in vrvi, od bodežev in krogel. Rimsko cesarstvo je propadlo in ni zapustilo za seboj nič drugega kot spomin, nauki ukrižanega mučenika so se pa razširili po vsem imperiju, po vsem znanem svetu. Da so jih ljudje pozneje izpridili, zavili po svoje in porabili za svoje namene, spada na drugo stran in ne more zatemniti svetlosti leala in sile ideje, za katero je bilo žrtvovano življenje.

Jugoslavijo so pogazili, pobili in potem so planili gladni olkovi od vseh strani, da bi vsak iztrgal iz njenega telesa čim večji kos. Nič ni pomenilo, da se je črnilo na prijateljskih pogodbah komaj dobro posušilo, da se v Rakeku še poznajo stopinje italijanskega satrapa, ki je tam pozdravljal jugoslovanske “junake,” da je jugoslovanski Quisling prejemal od nemškega veleroparja najlepša in najsvečanejša zagotovila. V naših dneh spada v blaznico, kdor še zaupa slavnostnim besedam in veruje v pogodbe. Vsak državnik, ki je verjel in zaupal, je spravlil s svojo miroljubnostjo in dobrodušnostjo svoj narod v pogubo ali vsaj v smrtno nevarnost.

Če se jugoslovansko ljudstvo ne bi bilo uprlo Cvetkovičevi popustljivosti in bi bilo odobrilo kapitulacijo Cincarja Markovića, ne bi bila niti ta pokleknitev rešila Jugoslavije. Prihranila bi bila pač nacijskim tolovajem nekoliko napora in precej izgub, toda Jugoslavija je bila rajhu na poti in zato je morala biti pomandrana, pa naj bi se bili njeni voditelji povaljali v prahu

pred germanskim malikom. Do Sredozemskega morja drži pot preko Jugoslavije; kdor se pripravlja za napad na Rusijo, ne trpi nevarnosti za svojim hrbtom; kdor hoče v Malo Azijo, mora "posnažiti" ceste, ki vodijo tja. Usoda Jugoslavije je bila zapečatená, ko so bili v geopolitičnem zavodu izdelani načrti za prodiranje na vzhodu. Če bi bila dežela kapitulirala brez vsakega odpora, če bi bili kompromisniki ostali na krmilu, bi bili naciji po zasedbi sami izzvali nemire, ki bi jim bili dali povod za nastop z železno pestjo, kajti pred pohodom v Ukrajino je vsaka jugoslovanska sila morala biti uničena.

Tako je Jugoslavija mrtva in pokopana... Mrtva za one, ki so izgubili vsako vero v vstajenje.

Kakor v Čehoslovaški, kakor na Poljskem, tako so tudi v Jugoslaviji popolnoma izpremenili zemljevid. Majhen del nekdanje Srbije, komaj nekaj več od polovice, je ostal srbski pod nemško vojaško upravo. Na tihem sanjajo naciji, da postane tudi to po končni "slavni" zmagi del velikega rajha z nemškimi gospodarji, katerim bo srbsko ljudstvo tlačnilo. Nekaj grižljajev na vzhodu je dobila Bolgarska, ki ima po nesreči še vedno Koburžana za "carja." Na severu so rokovnjači dovolili Madžarom, da se razpasejo, ki so tako pijani "zmage," da so popolnoma pozabili na nemške manjšine v Budimpešti, v Transilvaniji, ob avstrijski meji in raztresene po drugih krajih, ki bodo rajhu prej ali slej dale — če bi končno zmagal — povod za odrešenje. Tako so dobili tudi Prekmursko, kjer ni madžarskega prebivalstva niti toliko, da bi imelo dovolj otrok za eno samo srednjo šolo. Madžari so veliki nacijonalisti, ampak nikdar niso razumeli, da ljubijo tudi druga plemena svojo narodnost...

Slovenijo so razcefrali. Vojnih grozot ni Slovenija izkusila v taki meri kot Srbija, ker je vojska v slovenskih krajih po petih dneh dobila ukaz, naj se umakne v južne kraje. Sicer niso Nemci zasedli zemlje brez odpora, kajti Maribor, na primer, so ljudje branili od hiše do hiše. Toda pravi pekel se je Slovencem odprl po končanih vojnih operacijah, ko so sovražniki zasedli deželo in jo začeli "upravljati." Prekmurje, kot omenjeno, so dobili Madžari; Italijanom je dovoljeno, da vladajo v Ljubljani in Logatecu, kos Bele Krajine je dobila Paveličeva "neodvisna" Hrvatska, po vseh drugih krajih pa gospodujejo Nemci.

Če se pravi, da "gospodujejo," ni s tem izrazom skoraj nič povedano, ako se človek ne spomni, da so gospodarji banditi, ki naravno ne morejo gospodovati drugače kot na banditski način. Toda tudi med banditi so razlike in naciji so, kar se tiče

grabežljivosti, brezobzirnosti in krvoločnosti dosegli najvišjo stopnjo v svetu organiziranih roparjev in piratov. Orožje, katerega se poslužujejo za pobijanje svojih nasprotnikov, je najmodernejša, a če bi to dejstvo zapeljalo koga, da bi jim pripisal gotovo mero naprednosti, zavrnejo tako mišljenje takoj metode nazijske uprave, ki je zajeta iz najstarejše znane davnine, ko je zmaga pomenila popolno uničenje in iztrebljenje poraženega sovražnika.

To se popolnoma vjema z načeli "velikega" nemškega vodnika, norca in zločinca, ki jih je razložil Otonu Strasserju: "Če jaz zmagam, ne bom ravnal kakor Clemenceau in njegovi angleški in ameriški sentimentalni prijatelji. Sovražnika je treba uničiti. Moderna znanost nam daje sredstva za to in jaz bom ravnal po tem načelu..."

Nikjer se ta načela ne prestavljajo v prakso bolj temeljito kakor v Jugoslaviji.

Vsaka vojna ima gospodarske razloge in gospodarske namene. Ampak ti vzroki in cilji niso vedno izključni. Zgodovina je polna vojn, ki so se vodile za slavo dinastij, zaradi vere, zaradi napačno razumevane, ali napačno aplicirane civilizacije, zaradi mnogovrstnih ideologij. V dobah divjaštva in barbarstva, ko je bila moč ideje neznana in je veljala edino sila pesti, si je vsak znatnejši napredek moral izkrčiti pot s krvavim bojem, ker je edino ta način boja zalegel in je vsaka starina branila svoje "svete" postojanke in se upirala vsem "hudičevim" novotarijam na življenje in smrt. Takrat, ko je v človeku še bolj tičala dedščina živalskih pradedov kot pa nagon plemenitejšega življenja, je videl zmagovalec največjo varnost za sebe v uničenju nasprotnika; etični smisel je bil še skrit v takih globočinah duš, da je bilo treba dolgih tisočletij in neštetihih bridkih izkušenj, preden je prva njegova iskra prebila debeli led tradicij. Zmagovalec je takrat pobijal moške, da prepereči vsako možnost maščevanja, odpeljal žene, zlasti mlajše in lepše v svoje domove, otroke pa včasih podavil, včasih pa, če ni bilo prevelikih skrbi za živež, vzel za svoje in na ta način povečal svoje pleme. Otroci so dorasli in njihove roke so bile dobro došle za trdo delo, ki ga ni bilo več treba opravljati "junakom." Pozneje so tuptam spoznali, da je tudi zaslužnjenje odraslih bolj "ekonomično" kot njih pokončanje in sistem sužnosti se je pričel z vojnimi ujetniki.

Ti barbarski običaji so imeli trdovratno življenje in so se uveljavljali tudi še, ko je človeška družba dosegla že precej

visoko stopnjo civilizacije in je to, kar imenujemo kulturo, že začelo zahtevati pravice v človeškem življenju. Egipčanom so taki sužnji zgradili njihove "večne" piramide, sfinge, faraonske palače, hrame in žitna skladišča; Grkom so opravljali suženjsko delo Heloti, ki so pred njimi bili gospodarji zemlje; Rimljani so vodili v svoje večno mesto sužnje iz krajev vsega znanega sveta, da so zanje delali na polju, v delavnicah, v domovih, da so jim pisali, jim prirejali zdravila in jih zabavali v krvavih borbah po arenah. V zgodovini Židov se ponavlja odvajanje v sužnost, enkrat v babilonsko, drugič v egipčansko i.t.d. vse do končne razkropitve in do razdejanja Jeruzalema.

Take so bile metode davnine. A mi smo se učili v šolah, da je bilo vse to divjaško in nečloveško in da je pokopano v zgodovini, iz katere se nikdar več ne vrne, ker je svet pod vplivom vere in znanosti postal kulturn in je človeško življenje, nekdanj brez vrednosti, postalo sveto. Povedali so nam, da si je družba ustanovila sodišča, ki dele pravico v spornih slučajih in nadomeščajo starinsko osebno maščevanje s kaznijo v imenu družbe in da so se celo narodi zedinili in uredili mednarodno pravo za probleme miru in za vprašanja vojne. Včasih se je to mednarodno pravo komu zazdelo zelo siromašno, češ, kako morejo sploh nastati vprašanja vojne, če rešuje to pravo probleme miru. Toda drugi, realistični misleci, ki so videli, kako počasen je ves družabni razvoj in kako je vsa pot napredka posuta s trnjem in skalami, so tolažili in kazali na ogromno razliko med šegami nekdanjosti in sedanjosti. Človeštvo se je vendar rešilo najhujše dedščine predmilijonskih živalskih pradedov in življenje je dobilo moralo. Divjaštvo in barbarstvo je premagano in se ne vrne več.

A generacija, pred katero se je razprostiralo najkrasnejše polje, kateri so se nudile prilike udejstvovanja, napredovanja in povzdiga kakor še nobeni pred njo, je doživela povratek najokrutnejšega divjaštva in najtemnejšega barbarstva. Grozote Atilinih hunskih čet in divjanje Džingis kanovih čoporov pobledeva vpricho strahot, katerih pozorišče je vsa Evropa, velik del Azije in Afrike in ki bi ga poblazneli svastičarji radi razširili na ves svet. Mednarodno pravo je odpihnil veter kakor da ga nikdar ni bilo in pravo sploh je postala prazna beseda, kjer vihra svastika in vlada fašizem. In med tistimi, ki najbolj čutijo krvave blagodati "novega reda" in pezo nacijske pesti, je Jugoslavija.

Kajti vojna, ki jo je pričela rokovnjaška družba okrog psihopatskega zločinca Hitlerja, nima le gospodarskega značaja,

ampak tudi to označuje povratek v preteklost, ki se je zdela pokopana, da je vojna porinila narodnost v ospredje in da gre za germanizacijo sveta.

Odkar so naciji prišli na krmilo, se vtepa mladini ideja "Herrenvolka" v glave in ta zločinsko blazna teorija je tako prevzela ves veliki del naroda, ki je pod popolnim vplivom nacizma, da je izgubil smisel za vse resničnosti in ravna kakor v pijanosti. Vsi socijalni problemi so tej mladini španske vasi; znanost ima v Nemčiji le toliko veljave, kolikor more s svojimi iznajdbami izpopolniti morilna sredstva in prevariti stradajoče želodce ljudstva z "Ersatzi." O kulturi drugih narodov ne ve današnji Nemec ničesar, ker služi nacijski ideji le vera, da so vsi drugi barbari brez znanja, brez umetnosti, brez najpriprostejših atributov civilizacije in da so vsled tega Nemci tisti, ki morajo "oplemeniti" svet. Iz tega seveda nujno izvira zaničevanje vsega, kar ni nemško in "arijsko" in tako je dobila vojna, hočeš, nočeš, narodnosten značaj. In vsi "premagani" narodi trpe ne le zaradi tega, ker imajo živeža, po katerem hrepeni Nemčija, tovarne, v katerih se lahko izdelujejo potrebščine za Nemčijo, rude, iz katerih se lahko kuje orožje za Nemčijo, ampak tudi zato, ker niso Nemci, ampak "inferiorna plemena."

A tudi v tem so razlike v stopnjah. Nobenemu narodu se ne godi dobro pod nacijsko peto. Na Danskem in v Franciji, v Belgiji in Norvegiji so "Gesslerjevi klobuki," povsod se mora Nemcu dajati prednost in izkazovati spoštovanje. Toda najhujši prostori tega pekla so odkazani Slovanom, najbolj hite Nemci z iztrebljanjem Čehov, Poljakov, Slovencev, Srbov, podkarpatskih Rusov itd. Kajti Hitler je od mladih nog poleg Židov najbolj sovražil Slovane, česar se je naučil od pangermanskih kričačev nekdanje habsburške Avstrije, to zagriženo sovraštvo je prinesel s seboj v Nemčijo in s tem je okužil vso svojo okolico in odkar je postal gospodar Nemčije, vso nemško mladino.

Sčasoma se mora po nacijskih idejah germanizirati ves svet. Toda za ponemčenje Francozov, Ircev, Špancev, Turkov, Kitajcev, Amerikancev je dovolj časa, kajti po Hitlerjevih preročanstvih bo nacijski imperij trajal tisoč let in zato se ne mudi z delom, ki bi v sedanjem trenutku bilo pretrdo in bi izzvalo preveč nepotrebne odpora. Toda Slovani niso v nacijskih očeh mnogo boljši od živine. Sovraštvo do vsega, kar je slovansko, je tako živo v Hitlerjevem srcu, da ga peče sama misel na eksistenco Slovanov kakor žrjavica in nacijsko zaničevanje Slovanov je tako veliko, da jim ne priznavajo nobene odporne sile sploh. Zato jih je treba iztrebiti čim hitreje in vsako sredstvo je opravičeno za ta "vzvise" namen.

Pokazalo se je to takoj, ko so prve nacijske čete vkorakale v žrtvovane krkonoške kraje Čehoslovaške. Še jasneje je postalo to, ko so nemški tanki pridrveli v Prago. V Avstriji je bilo nacijsko gospodstvo okrutno, na Češkem je bilo zverinsko. A v polni nagoti se je bestijalnost pokazala, ko je svastika zavihrala nad Varšavo in so začeli Poljake na tisoče in tisoče odganjati v nemško sužnost. V Berlinu so takrat javno zatrjevali, da v dvajsetih letih ne bo več Poljakov.

Z enakimi metodami delajo sedaj v Jugoslaviji, le da so medtem pridobili toliko izkušenj, da postopajo še z večjo izurjenostjo in ne hodijo po nobenih ovinkih, ampak sekajo bližnice vse poprek. Najprej je dekretirano uničenje Slovencev, s katerimi ravnajo približno tako kakor Pimljani, ko so osvojili Kartago. Ropi, konfiskacije, izgoni na debelo, uboji in umori si slede v takem obsegu in tako naglo, da bi moral namen postati očiten tudi slepcu. Ko je "Gaurat" Franz Steindl 10. maja postal gospodar slovenskega Štajerja s tem, da je bil imenovan za voditelja nacistične organizacije "Steirischer Heimatsbund," je povedal, da mu je Hitler ukazal: "Machen Sie mir dieses Land wieder deutsch!" In na neki nemški proslavi v Mariboru je izjavil, da bo najsrečnejša ura njegovega življenja, kadar bo mogel stopiti pred Fuehrerja in mu naznaniti, da je izvršil povelje. Tedaj se je pričelo zapiranje, razposedovanje, izganjanje in ubijanje Slovencev na Štajerskem na debelo in podrobnosti tega krvoločnega procesa, kateremu sledi nemško naseljevanje izpraznjenih krajev, so tako strašne, da bi se človeku zdele neverjetne, če ne bi bile potrjene od mnogih popolnoma nepristranskih opazovalcev in če ne bi prejšnje izkušnje pokazale, da se od nacijev lahko pričakuje vsako divjaštvo. Saj prekaša tudi to, kar sedaj počenjajo v Rusiji celo krvoločnosti Japoncev po zavzetju Nankinga.

Na Štajerskem se je pričelo, na Dolenjskem se nadaljuje in dejstvo, da se je tudi v Ljubljani, ki je nominelno pod italijansko upravo, naselila gestapo, daje človeku idejo o tem, kaj nameravajo naciji nadalje s Slovenci.

Madžari se uče od svojih nacijskih vzorov in jih po možnosti posnemajo v krajih, ki so jim bili prisojeni.

Belgrad je na pol razdejan, neprimerno huje kot je bil v prvi svetovni vojni in nemška uprava v Srbiji, ki z vsemi silami, kar jih ima na razpolago, ne more zatreti četniškega bojevanja, razsaja nad civilnim prebivalstvom, goni otroke in delavce v nemško sužnost in si prizadeva, decimirati Srbe. Na jadranski obali pa pašujejo Italijani, komaj vedoči, da jih nacijski "za-

vezniki" le začasno tolerirajo, ker čas za končni obračun še ni dozorel.

Tako bi se zdelo, da je usoda Jugoslavije zapečateni, njeno telo položeno v grob in njen duh mrtev za vekomaj.

Toda v urah največje bridkosti je najbolj potrebno upanje, v najčrnejši temi je najbolj potrebna lučka. Kadar je sovražnik najmočnejši, je najbolj na mestu pogum. Jugoslavijo polagajo v grob, toda njen duh ni mrtev. Vse temnice, vsa vešala in vse krogle ga ne ubijejo. Jugoslavija, ponižana, trpinčena, ukrižana čaka na svoje vstajenje. In njena vera je opravičena kakor vera v zmago demokracije našega sveta.

Dan se še ni naredil in noč bo morda še dolga — nihče ne more povedati, kako dolga — toda kdor pazno gleda, lahko opazi tu in tam iskre v temi in blesketanje v črnih oblakih. Nacijski rokovnjači so bili pripravljene za hitro, kratko, porazno — za bliskovito vojno. In nekaj časa se je zdelo, da udari usodna strela takoj, kjer se prikaže nacijsko strašilo. Po padcu Poljske so Nemci ukali: "Zdaj smo pokazali svetu, da je zoper našo silo vsak odpor zamen." In zdelo se je, da potrjuje dežela za deželo to bahanje. Ko je celo Francija po neverjetno kratkem odporu padla, se je zajedel obup celo v srca, ki ga prej nikdar niso poznala. V Berlinu pa so se pripravljali za proslavo "najsijajnejše zmage v zgodovini," kajti jasno jim je bilo, da je po kapitulaciji Francije Anglija obsojena na hiter pogin.

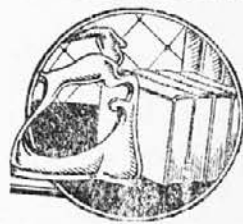
Tedaj je njihova jasnovidnost prvič okrutno prevarila nacije. V trenutku največje nevarnosti je vstala Anglija, ne več Chamberlainova, temveč ljudska Anglija in pokazala svetu, kako se zna boriti narod, ki ljubi svobodo — ne le s pesniško besedo, ampak z vsem svojim bitjem. Čudoviti odpor angleškega ljudstva je zapisal začetek padanja nacijskega nasilstva.

Nemški bombniki in tanki so prinesli rajhu še nekoliko novih zmag. Toda angleška jeklena vztrajnost je vrnila zaslužnjem up in v oslabela srca se je začel vračati pogum. Vera v titansko moč nemškega orožja je začela pešati; kjer je včasih zadostovala peščica gestapovcev, morajo danes številne divizije krotiti bolj in bolj se dvigajočo upornost potlačenih...

Na drugi strani Evrope je naposled vstala Rusija. Če bi bila storila to prej, namesto da je pošiljala ukor Bolgarski in izražala besedne simpatije Jugoslaviji...

Toda sedaj ni čas za rekriminacije in kdor bi s tem začel, ne bi mogel skoraj nikomur prizanesti očitkov. Danes je sovjetska Rusija v boju na življenje in smrt s fašizmom in jasno nad vsak dvom se je pokazalo, da je v tem boju ves ruski narod, oziroma

vsi narodi sovjetske zveze zedinjeni. In to je druga silna prevara, ki jo je doživel nacizem. Povsod so Hitlerjevci zmagovali z odločujočo podporo petih kolon, a naenkrat so spoznali, da v Rusiji te njihove dragocene zaveznice ni. O — nemške armade so tudi brez te pomoči napredovale. Zasedle so lepe kose ruskega ozemlja, toda kljub vedno se ponavljajočim vestem iz Berlina, da se operacije "vrše po načrtu," vendar ne gre po loju in načrt nemškega generalnega štaba mora biti sila potrpežljiv, kajti po njem bi morala biti vsa ruska vojna sila že davno uničena in v Moskvi bi morala biti vlada, kakršna je za Francoze v Vichyju.

Bliskovita vojna se je izjalovila proti Angliji in drugič je odrekla v Rusiji. In upi podjarmljenih so dobili novo moč.

Ni nam na misli, da bi triumfirali. V še dolgo ne dokončanem poglavju zgodovine je zapisano še mnogo krutih bojev, še mnogo razočaranj, še mnogo hudega trpljenja. Demokracija se mora skrbno varovati novih napak, da ne poda sama nacijem orožja. Toda pokazalo se je, da je bil smrtni strah pred nacizmom neopravičen in da je zmaga nad najbolj barbarskim tiranstvom vseh časov mogoča. Doseči se ne more brez boja, brez žrtev, brez dela. A demokratične sile so se začele dramiti, spoznavati so jele resno nevarnost, a tudi zavedati so se začele svojih sposobnosti in moči.

Tudi Jugoslavijo more rešiti le demokracija in še nikdar ni bilo zanjo delo tako potrebno kot sedaj. Tudi naše ljudstvo se mora popolnoma zdramiti in priti do zavesti, da je bodočnost v rokah svobodo ljubečih ljudstev. Osvoboditev ne pride tistim, ki čakajo na to, kar prinesejo dogodki; sami morajo poseči v zgodovino in pripraviti bodočnost s svojim delom, v sporazumu in slogi z vsemi, ki se bojujejo za enak cilj.

Angleško delavstvo je dalo vsemu svetu sijajen zgled. Sedaj mu ga daje složna borba ruskih ljudstev. Tudi Jugoslovanom ga daje. Če hočejo svobodo, je sedaj čas, da si zavihajo rokave in se lotijo dela.

Za Francoze, ki so prodani nacijskim despotom morajo danes govoriti njihovi rojaki v tujini, ki so se zbrali pod De Gaullovo zastavo. Jugoslovanom v domovini so zamašena usta; zanje morajo govoriti njih rojaki v deželi, v kateri je beseda in misel svobodna. Kajti potrebna ni le beseda vlad in uradnih zastopnikov, ampak še važnejša je in bo beseda, ki pride iz ljudstva samega. Njemu je dano, da pripravi pot za novo, svobodno, demokratsko Jugoslavijo v družbi ostalih svobodnih, demokratskih narodov. Od njegovega dela je odvisno Vstajenje.

Petokolonka

JAKOB ZUPANČIČ

HAROLD NEWMAN je pozorno študiral že svoj tretji dossier. To je bil njegov izraz—rabil ga je dosledno mesto angleškega "file." Saj veste, kaj mislim: šop listin, ki se tičejo ene in iste zadeve.

Kdor bi prišel slučajno v sobo št. 728, bi si nehote mislil: Aha, "boss"—obe nogi na pisalni mizi! Toda Harold je imel noge na mizi iz zelo prozaičnega vzroka: na podplatih so se mu naredili mali, a skrajno neprijetni izpuščaji, ki jih je zdravnik-specijalist imenoval "plantar warts" ter jih zdravil z Roentgenovimi-žarki, kar je bilo zelo počasno in precej občutno tudi za denarnico. Ni čudno torej, da je Harold ob vsaki priliki razbremenil svoje južne tečaje vsake teže.

Mislil je že odložiti zbirko listin na kupček na levi ter se lotiti novega slučaja z velikega kupa na desni, ko se mu je pogled ustavil na fotografiji, prilepljeni na prošnji za državljanstvo.

Hm—Gertie, to je Gertruda. Ona pa je bila Gretchen, to je Margareta. Torej ni ena in ista. Ali pa . . . Seveda, je, ni dvoma. Ta Gertie na tej sliki je ona Gretchen globoko v srcu!

Skočil je pokonci, pa je polglasno zaječal. Prokleti mozolji in podplati! Zopet je sedel in topot stegnil noge pod mizo, da so počivale le na robu pet.

*

Spomin mu je švignil preko več let nazaj v preteklost ter preko tisoč in tisoč milj v oddaljeno ženevo. Takrat je bil knjižničar v sijajni knjižnici Lige narodov. V razkošnih marmornatih dvoranah je bilo nič koliko knjig, toda zastopniki raznih držav jih niso veliko čitali. Beneš je bil najpogostejši obiskovalec in čital je knjige v tucatu slovanskih jezikov in še par drugih. Nemci menda vse vedo, vsaj v knjižnico jih ni bilo. Kasneje so sploh odšli iz ženeve; doma pa so z najboljšimi knjigami—kurili krese.

E, počakaj! Neka Nemka je le prihajala in prihajala je še kar pogosto. Gretchen — Prav dobro se spominja, kaj je čitala: samo knjige o notranjih razmerah Čehoslovaške,

Avstrije, Jugoslavije, Poljske, Francije in par drugih držav.

"Gospodična je gotovo ekonomistka," ji je dejal ob priliki, ko je baš prišla nova knjiga o notranjih homatijah na Poljskem. Knjige se je takoj polastila z opombo: "Ne baš ekonomistka. Ampak poznati moramo notranje razmere, da jih lahko izrabimo v naš prilog, ko pride dan."

Razumel je, da govori o Nemcih na splošno, toda takrat ni nihče slutil o njih nakanah. Danes ve ves svet, kako natančno so se pripravili na vrtanje od znotraj ter zaeno z obročem okrog posameznih narodov. Ali takrat izraz "peta kolona" še niti izumljen ni bil . . .

Približno tisti čas se je naveličal krokanja z ameriškimi poročevalci in gledališkimi plesalkami. Veliko prijetneje se je bilo šetati po parkih, ali pa čolnariti po razsežnem jezeru, počivajočim med častitljivimi, belo pokritimi gorskimi orjaki.

Ob takih izletih je on pozabil na daljno Ameriko, ona pa na svojo zarote kujočo Nemčijo. Bili so divni časi, a kratki, tako silno kratki.

Harold je pozabil svoje boleče podplate. V duhu je zopet korakal z Gretchen po položnem griču nad palačo Lige. Upehana sta bila, ko sta dospela na široko jaso. Pod njima je ležalo pokojno Lemansko jezero. Tam preko so zadnji sončni žarki rdečili zasnežene vrhunce in zdelo se je, da se ogledujejo v zrcalu vodne gladine.

Zleknila se je v mehki mah. Prsi so ji burno valovile. Še nikdar se mu ni zdela tako lepa, tako zaželjiva . . .

Zatemneli so beli vrhovi, mesto jezera je zevala pod nogami črna praznota. Takrat se je izvila iz objema: "Zakaj bi ne smela biti večno tako srečna?"

"Saj bova! Zakaj naj bi ne bila?"

Sklonila je glavo in glas se ji je tresel, ko je govorila: "Moj oče odpotuje jutri na Ogrsko. Z njim moram. Nemčija prične s svojim delom in jaz moram izvršiti svojo nalogo!"

*

Nikdar več je ni videl. A kmalu, prav kmalu je spoznal, kakšna je bila njena naloga. Petokolonka je bila—četudi takrat takega izraza sploh bilo ni. Ona in tisočero takih je pripravljalo tla v državi za državo—organizirala peto kolono, ki je v mnogih primerih več zalegla ko vojaške kolone na meji . . .

*

Zdrznil se je. S silo je pregnal spomine. Pograbil je še enkrat dossier listin in znova jih pregledoval. — Hm, poročena je, z Američanom—zato je upravičena do kratke procedure: prvega papirja sploh ne rabi in zadostuje, da biva tu eno leto. Haha, seveda—uslužbenka nemškega turističnega urada! Kako je neki prej to spregledal? In kako smešno: že skoro dve leti ni šel noben turist odtod v Nemčijo, a urad je bil vendar odprt—dokler ga ni predsednik zaprl skupno z nemškimi konzulati. A da lahko ostane tu in rovari od znotraj še naprej, hoče imeti seveda državljanstvo.

Pa kako bi se ji skoro posrečil njen namen! Svoje tovariše mora opozoriti na podobne slučaje. Kar se nje tiče, pa jo bo videl kmalu: na tiskovini vrhu šopa listin je naznačil dan in uro zaslišanja.

*

Tajnica mu prinese vizitko: "Stranka čaka."

"Naj vstopi!" Sklonil se je nad papirje in se ni ozrl, ko je vstopila. Z malomarno kretinjo je pokazal na stol zraven pisalne mize. Toda čemu tajiti: srce mu je burno bilo, ko je dvignil glavo.

Planila je pokonci, umaknila se proti vratom: "Harold!"

Ni mogel kontrolirati svojih oči: pregledale so jo in jo našle lepo in zapeljivo—danes zrela lepota, a nič manjša kot ona nekdanja dekliška.

Bilo je mučno, skrajno nerodno. Toda zbral se je, uradnik je nadvladal ljubimca: "Gospa—"

Prekinila ga je: "Razporočena sem bila po vložitvi prošnje za državljanstvo . . ."

"Torej ste se poročili le, da dobite lepo ameriško ime in da ste brez težave prišli v Ameriko ter da bi sedaj lepo in na hiter način postali državljanca?"

"Ali je v tem kaj nepostavnega?"

"Po črki—ne. Po namenu—da. Potovali

ste iz države v državo in organizirali povsod peto kolono. Vsaka teh držav je danes pod nemško peto. Sedaj ste tu, v Združenih državah, celo državljanca hočete biti—z istim namenom. Tu je demokracija, to je, svoboda—in to svobodo petokolonci zlorablajte, da tako kopljete grob demokraciji. Pa ne pojde tako gladko! — Tam pri vas bi bil proces v takem slučaju zelo kratek: "koepfen!"—truplo skrajšati tako le za glavo. Pri nas smo vam šele sedaj zaprli vaša kotišča—"informacijsko knjižnico," "turistovske urade" in konzulate. Jaz—žal—ne morem dosti ukreniti, ker so postave za take premile. Razume pa se, da državljanca ne morete postati in izročim vas v tehničen zapor, dokler se ne dožene, ali boste deportirani ali pa internirani kot sovražna tujka!"

Harold se je čudil ostrosti svojega glasu. Srce se je upiralo, toda razum mu je dokazoval, da je v pravem, da drugače sploh ne more in ne sme postopati.

Ona se je zastrmela vanj in v očeh ji je igral čuden ogenj. Da bi ji topot spodletelo?! Njej, ki se je bila v tem svojevrstnem poklicu izurila tako, da ji ga skoro ni bilo para? — Hladno je pretehtavala, ali bi ji kazalo, da se mu vrže na prsa, pa si ga na ta način ovije okrog prsta. Konec konca bi to lahko storila in na ta način ustrelila dva ptiča z enim strelom: ustregla bi svojemu srcu in Vaterlandu . . .

Bledica na njegovem obrazu ji je pravila, da je po njej užgani ogenj še vedno tlel v njem, pa če prav ni trenil z očesom in je bil njegov pogled kakor nabrušeno jeklo. Toda kaj, če je njemu domovina tako pri srcu, kakor je njena njej? Ali si ne bi svoje stališče še bolj pokvarila in se za nameček še strašno osmešila? — Lahen usmev ji je šinil prek obraza. Bilo bi to drugič, da bi se poslužila te taktike, ali takrat bi se srce ne upiralo. Stisnila je zobe: vse za "Deutschland uber Alles!" in stopila je bliže. A on je stegnil roko in pritisnil na gumb . . . Tedaj je naglo odstopila. Sovraštvo je sikalo iz nje. Negovane njene roke so se skrčile v pesti.

Zdaj je bil on, ki se je nasmehnil. Pokimal je in dejal: "Nemci imate pregovor: Vrč gre tolikrat po vodo, dokler se ne razbije . . ."

Komaj je bila odvedena in so vrata zaloputnila za njo, so Harolda zopet zaskaleli podplati na nogah. Zložil je papirje v šop, na vrhu

pa napisal s krepkimi potezami: "Citizenship not granted. Hazard to the public peace and security."

In ko je par ur kasneje zdravnik obseval njegove noge z Roentgenovimi žarki, so mu misli romale zopet na grič nad Ženevo. Če bi

takrat imel tako smolo na podplatih, bi ne bilo tistega izleta in danes bi bila ena najbolj prefriganih petokolonk prava pristna ameriška državljanka.

Vzdihnil je. Gretchen v njegovem srcu je umrla.

Paveličeva "neodvisna" Hrvatska

EDINO V TAKO RAZBURJENJEM in razdraženem, tako zmedenem in nelogičnem času kot je sedanji je bila mogoča ustanovitev tako nestvarne, na samih protislovjih počiva joče "države" kot je tista, katero se izdajalec Pavelić drzne, imenovati "neodvisno Hrvatsko." Edino v takem času je mogoče, da pride sploh na površje tolpa, kakršna se je zbrala okrog podleža, ki je že s svojim trajnim bivanjem v fašistični Italiji pokazal, da ni nič drugega kot plačan sluga tujega diktatorja, čigar ukaze mora izpolnjevati, brez obzira na to, kakšni so in kaj prinašajo narodu, katerega je izdal.

V tej dobi, ki je tako nenormalna, postajajo ljudje konfuzni še tedaj, kadar gre za razmere, katere poznajo bolj kot le površno. Jugoslavija pa ne spada med tiste dežele, za katero so se zanimali tujci, če niso imeli posebnih razlogov za to. Saj jih je še med našimi ljudmi precej, ki imajo o ondotnih razmerah dokaj meglene ali naravnost napačne pojme. Zunanji svet se je začel za Jugoslavijo bolj resno zanimati še le tedaj, ko se je ljudstvo uprlo poniževalni politiki Cvetkovića in Cincarja Markovića in raztrgalo pogodbo, s katero naj bi bilo prodano fašizmu. Pred tem so ljudje, celo izobraženci, od katerih so drugi prejemale svoje znanje, komaj vedeli kaj več kot da je Jugoslavija nekje v Evropi. Kdor je znal povedati, da je na Balkanu, je bil že dobro podkovan. Zamenjavali so jo s Čehoslovaško, katero so tudi včasih iskali na Balkanu. Neki ameriški tednik, ki je takrat imel več kot dva milijona naklade in je sedaj nima mnogo manj je skoraj deset let po vojni v nekem članku dejal, da je nerazumljivo, zakaj je Jugoslavija nadomestila staro ime Laibach z Ljubljano. Na nekem banketu v Belgradu je neki ameriški senator napil "jugoslovanski republik," pa se ni mogel spomniti, kdo je njen

"predsednik." Vodja neke velike ameriške izletniške skupine je kakih šest let po vojni v Kotoru, kjer so Amerikance sprejeli na slovesen način, celo z vojaško parado, omenil, da so mislili, da se ustavijo tudi kje v Jugoslaviji, pa zdaj žal menda ne bo časa za to. Še pred par dnevi je eden velikih ameriških listov pisal, da živi v Jugoslaviji približno pet in trideset narodnosti. Takih zgledov konfuznosti bi človek lahko nabral za celo knjigo in Hitlerju je vsa ta nevednost seveda dobro došla, ker njegovi propagandni trobentači lahko po stari navadi blufajo, da so naciji le vzeli, kar jim po narodnosti pripada. In ta nevednost služi tudi podrepniku Paveliću, ki se trudi, narediti vtis, da je on izvršil le to, kar je ves hrvatski narod od nekdaj želel in kar je osnovano v naravnih pravicah.

V resnici je vsa "neodvisna," vsa Paveličeva oblast in vse, kar je s tem v zvezi zgrajeno na laži in prevari. Nekaj časa se resnica seveda lahko utajuje, toda ker nevednost ni nepremagljiva, bo resnica prej ali slej morala priti na dan.

Pred vsem je infamno obrekovanje, da se je to, kar se je zgodilo, izvršilo po volji hrvatskega naroda. Če bi bili Hrvati res hoteli odcepiti od Jugoslavije in ustanovitev kraljevine pod obskurnim italijanskim princem, ne bi bilo treba napolnjevati ječ po vsej deželi, ne bi bilo treba obešati in streljati "komuniste" in "žide" na stotine in Spoleto bi bil že davno kronan v katedrali svetega Štefana.

Dejstvo je, da ne eden izmed odgovornih hrvatskih politikov, ki so imeli kaj zaslombe v ljudstvu ni hotel tega, kar se je zgodilo, najmanj pa dr. Maček, ki je, pa naj se kdo strinja z njegovo politiko ali ne, brez dvoma lahko govoril v imenu večine ljudstva, ker so mu volitve dale pravico do tega. Tudi belgrajska vlada je priznala to in le na podlagi tega je

mogel postati podpredsednik vlade. Niti njegov predhodnik Radić, ki je sicer izrekel mnogo nesmiselnosti in s svojim postopanjem veliko, če ne največ doprinesel, da se ni Jugoslavija bolj demokratično razvijala, Radić, ki je splošno veljal za največjega hrvatskega narodnega radikalca, ni nikdar hotel tega, kar je storil fašistični podlež in bi bil danes gotovo njegov odločni nasprotnik. Ko so se v Beogradu v času ustavodajne skupščine zaradi hrvatske abstinence množile težave in so razni srbski političarji postajali nervozni, ker so izgubili upanje, da bo z Radićem sploh mogoč sporazum, so začeli govoriti o "amputaciji": "Hrvatska je nezdrav ud jugoslovanskega telesa, torej ga odrežimo pa naj gredo Hrvati svojo pot v imenu božjem"—tako je bilo njihovo ugibanje. A ko je prišel glas o tej ideji v Zagreb, je Radić skoraj kričaje protestiral. "Jok! Tako se nas ne odkrižate. Vse, kar zahtevamo, zahtevamo v okvirju Jugoslavije." Da res ni hotel iz tega okvirja, je dokazal, ko je nenadoma povedel svoje poslance v Belgrad in postal predsednik vlade. Da na tem mestu ni uspel in—mimogrede omenjeno—bil prvi, ki je kralju Aleksandru svetoval, da naj sestavi generalsko vlado, spada na drugo stran in ne ovrže dejstva, da ni nikdar hotel odcepitve od Jugoslavije.

Slišimo pa in včasih tudi čitamo, da je Pavelićeva "rešitev" vendar najboljša, ker se Hrvati in Srbi nikdar niso razumeli, ker so nasprotja med njimi nepremostljiva in je za oba dela najboljše, da gre vsak svojo pot.

Koliko je v tem resnice? V čem so ogromne razlike med Srbi in Hrvati?

V tujini se je razširilo mnenje, da sta to dva popolnoma različna, drug drugemu tuja naroda. Čudno! Ta dva naroda, ki "se ne moreta razumeti," govorita in pišeta en jezik! In po vsej Evropi se narodi spoznavajo—po jeziku. Če za trenotek pozabimo na to dejstvo in iščemo razlike, najdemo vero. Srbi so pravoslavni, Hrvati so katoličani. Vsled tega je tudi med Srbi v rabi cirilska, med Hrvati pa latinska pisava. Toda vera ni nikjer kriterion narodnosti. Bavarci so večinoma katoličani, Prusi pa luteranci, a vendar so oboji Nemci in niti sami, niti tujci ne dvomijo o tem. Mohamedanci v Ankari so Turki, v Jemenu pa Arabci. Skupna vera ne naredi enega naroda, različna

vera ne loči enega naroda. Vrhu tega pa tudi sklicevanje na pravoslavje in katoličanstvo ne drži dovolj trdno, kajti kakor se najdejo pravoslavni ljudje, ki se imenujejo Hrvate, tako je dosti katoličanov, ki se smatrajo za Srbe. V Dubrovniku, na primer so katoliški frančiškani Srbi, v nekdanji Srbiji in Črni Gori so katoliške škofije, kar jasno kaže, da je katoliških Srbov dokaj znatno število. V Bosni je mnogo židov, katerih pradedje so se tam naselili, ko so zaradi antisemitskih progono in inkvizicije morali bežati iz Španije. Še sedaj jih ljudstvo imenuje "španijole." Mnogo njih, zlasti žena še rabi starinsko nošo. A če vprašaj katerega izmed njih za narodnost, ti ne odgovarja, da je žid, temveč da je Srb in v časih, ko je Bosna bila najbolj zatirana, so se nekateri izmed njih odlikovali kot narodni učitelji in voditelji.

Šege in tradicije bolj spajajo Srbe in Hrvate kot da bi jih razdvajale. Značaj narodne pesmi je bistveno tako enak, da so nekateri šovinistični Hrvati, ko je izšla prva zbirka narodnih pesmi—nekaj časa potem, ko je Slavjanskijev zbor prvič potoval po Evropi, pojoč same ruske in ukrajinske ljudske pesmi in s tem obudil zanimanje za narodno glasbo—vzklikali, da so Srbi Hrvatom "ukradli" njihove pesmi. "Guslarje," ki spominjajo na Homerjeve čase, imajo Srbi prav tako kakor Hrvati. Kolo kot narodni ples se je ohranilo pri enih in drugih (nekdanj smo ga tudi mi imeli, a pod dolgotrajnim nemškim gospodstvom smo ga zamenjali za "povštertanc"). Če pridete na sejm, na "proštenje" ali na kakršno koli ljudsko slavnost na Hrvatskem, v Srbiji, v Bosni, v Dalmaciji, najdete bistveno enake običaje z malenkostnimi razlikami, ki pa so lokalnega, ne pa narodnega značaja.

V Zagrebu, tudi v nekdanjem "saboru," ki je bil približno to, kar naši deželni zbori, se je včasih slišalo, da Srbi le govore jezik, ki da je "po pravici" hrvatski, da pa sploh niso slovansko pleme. Ta argument je smešen, kajti na Balkanu kakor po vsej Evropi in po vsem civiliziranem svetu sploh ni naroda, ki bi mogel trditi, da nima mešane krvi. Ko so prišli Slovani v sedanje srbske kraje, niso našli tam puščave, ljudi, ki so prej tam živeli, pa tudi niso mogli kar vseh pojesti za južino in tako so se pomešali z njimi. Ampak to velja prav tako tudi za Hrvate in, seveda, tudi za nas. Iz teh mešanic pa se je razvil srbski, hrvatski, slo-

venski narod in celo Bolgari, ki so prišli kot tartarsko pleme v Evropo, so v teku stoletij dobili slovanski značaj in se po pravici smatrajo za Slovane.

Med severnimi in južnimi Nemci so razlike večje kot med tema dvema plemenoma. Severne Italijane in Kalabreže ali Sicilijance bi človek, sodeč po narečjih, šegah, temperamentu, postavi, polti smatral za popolne tujce. Benečan dejansko ne razume moža iz Palerma, Berlinčanu govori krkonoški Nемеc tuj, nerazumljiv jezik. O Srbih in Hrvatih se ne more reči nič takega, temveč še mi Slovenci nimamo posebnih težav, da jih razumemo.

Ničesar torej ni, kar bi moglo zabiti zagozdo med Srbe in Hrvate in narediti iz njih dva tuja in neizogibno sovražna naroda. Kdor pogleda le nekoliko v preteklost, se pa tudi prav lahko prepriča, da takega sovraštva, zlasti med ljudstvom ni bilo in ga med masami tudi danes ni.

Sovraštvo do Srbov je bilo med Hrvate umetno zanešeno in največje zasluge za to je imel pokojni dr. Josip Frank, ki je javno igral vlogo največjega hrvatskega narodnjaka in narodno političnega levičarja, pod to odejo pa vršil naloge habsburškega agenta. Na Dunaju so vedeli, zlasti odkar je berlinski kongres dal Avstriji pravico začasne okupacije Bosne in Hercegovine, da se bo prej ali slej moralo reševati jugoslovansko vprašanje. Pangermanska gospoda na Dunaju bi ga bila kajpada rada rešila na svoj način, to se pravi, v svojo korist. Jasno je, da sloga južnih Slovanov ne bi pospešila teh namenov, nesloga in—če mogoče—vzajemno sovraštvo pa bi bila voda na mlin povečane habsburške Avstrije. Frank je bil eden izmed "diplomatov," ki so bili izvoljeni za to "častno" svrhu. Drugi je bil grof Khuen Hedervary, ki je bil dlje časa ban v Zagrebu kot kateri koli pred njim ali za njim. Navidezno sta drug drugemu tako ostro nasprotovala kot največja sovražnika, pod odejo pa sta podpirala eden drugega. Frank je rohnел, da uživajo Srbi prvenstvo na Hrvatskem; Khuen pa je imenoval Srba za predstojnika notranjega oddelka. Frank je s prstom pokazal na to pristranost, popoldne pa je čital, da je Srb dobil advokaturu in notarijat v mestu, kjer je to pomenilo velike dohodke. Tako je Khuen nosil drva, da je Frank lahko kuril.

Seveda mu niso bili Srbi nič bolj pri srcu od Hrvatov, ampak igra je uspevala na tajno zadoščenje obeh. Pozneje so se našla še druga sredstva za podžiganje strasti. Nekega jutra so na primer po Jelačičevem trgu v Zagrebu tekali psi s trakovi v srbskih barvah na repu. Nihče ni zvedel, kdo je to povzročil, ampak v mnogih žilah je zavrela kri. Iz Zagreba se je to umetno razširilo na deželo in četudi vse to ni moglo razdražiti kmetov in delavcev proti Srbom, so se vendar kazala "znamenja" sovraštva. Avstriji je to dalo pogum, da je okupacijo Bosne in Hercegovine izpremenila v aneksijo in s tem sprostila plaz jugoslovanskega vprašanja in pripravila prvo svetovno vojno. Achrenthal in še bolj Berchtold za njim sta storila vse, kar je bilo v njunih močeh, da je postala neizogibna.

Kar se tiče rezultata, sta se, kot je znano, temeljito urezala. Ena posledica vojne je bila ustanovitev Jugoslavije. Ta država ni bila—kot smo pogostoma čitali—umetna tvorba, temveč povsem naravna združitev delov, ki spadajo skupaj. Na tem stališču so stali tudi Hrvati; njih "Narodno vijeće" je to povedalo takoj ob združitvi. Vsi poznejši boji so se sukali le okrog notranje ureditve države, nihče pa ni šel za razcepitvijo, ali za odcepitvijo. Nasprotno—pogostoma je bilo izrečeno obžalovanje, da ne spada v to zvezo tudi Bolgarska, katere pravo mesto bi bilo v Jugoslaviji.

Vse to kaže, da ne more biti Paveličeva država nič drugega kot efemerna tvorba, ki nima naravne podlage in mora izginiti, čim izgine zaščita tujih diktatur. Vprašanje je le, v kakšni obliki se vrne Hrvatska v Jugoslavijo, o povratku pa ne more biti nobenega dvoma. Naša doba ne trpi cepitve na drobne kosce, ampak zahteva več in več združitve. Molče je bilo to priznано, ko se je ustanovila "Mala antanta" in pozneje Balkanska zveza. Po sedanji vojni bo ta potreba še večja. Ideje kot Združene države Evrope, Zveza angleško govorečih narodov, ki naj bi se pozneje razširila na splošno Zvezo narodov vsega sveta niso sanjarske teorije, temveč izvirajo iz te potrebe, ki jo duhovi vse jasneje spoznavajo.

Vpričo te tendence je tudi za Jugoslovane vsako cepljenje nesmiselno. Čim močnejši vstopimo v širšo družbo, kakršna že bo na kraju, tem ugodnejši bo naš položaj. To seve-

da nikakor ne pomeni, da v državi ne more biti avtonomije v zadevah, ki se tičejo posameznih delov; menda je bo po vojni več kot je je bilo pred njo—ne le v Jugoslaviji, ampak tudi drugod. Če ne bi bilo to klanje prineslo takih grozot, takega bestijalnega zatiranja in uničevanja, prav posebno nad Jugoslovane, bi človek skoraj pozdravil priliko, ki bo dala narodu priliko, da si državo na novo uredi. Vsi deli so imeli v teku te silne tragedije izkušnje in so se menda kaj naučili. Z dobro voljo in pred vsem z demokratičnimi metodami se kaj lahko najde sporazum, ki zadovolji vse dele. Če so, na primer Hrvati res tako zaljubljeni v svojo državo, da bi se čutili nesrečne, če je ne bi dobili, nam daje Amerika s svojo zvezo, v kateri je vsaka država samostojna in "suverena" zgled; kakor ima tukaj vsako mesto obširen av-

tonomen delokrog, v katerega ne vtika ne federalna, ne državna vlada svojega nosu, tako bi ga lahko imelo tudi v Jugoslaviji. Treba je spoznanja, da se celoti tem bolje godi, čim srečnejši in zadovoljnejši so vsi deli dol do posameznika in svobode, da narod ravna po tem spoznanju. In—da je narod pripravljen za tako ravnanje.

Ko se pokaže vsa ničevnost Paveličevega poglavništva, ko se razblinejo Spoletove kraljevske sanje in padejo diktatorski maliki, bo osvobojena Hrvatska pozdravljena v jugoslovanski družbi, v kateri je njen pravi prostor in v novi svobodi izgine tudi spomin na satansko "neodvisnost," ki sedaj vihti svoj krvavi meč nad hrvaškimi glavami in mori najboljše sinove naroda.

"Malo prepozno"

Tirolska pripovedka spisal Carl Wolf.

PREVEDEL JOSEPH JAUCH

NA SAMOTI sredi velike gozdne planote je Steinhof. Na levo in desno teko gramozni plazovi od gorovja navzdol in kmet se mora boriti za vsako ped travnika ali njive, ko razsajajo pozno poleti in na jesen velike nevihte. Zato ima pa tudi neoporečno pravico reči: "Kamen kmet sem pa le."

Kmet ravno orje svojo položno njivo pod hišo in njegov dvanajstletni sin vodi v plug vprežene krave. Marsikrat, ko je bila ta proti hiši vodeča brazda zorana in je deček obrnil krave, posluša kmet pazljivo proti hiši, prime pa takoj zopet za ročice in z vzdihom vrže oralo na novo zarezno. Med tem se splazi stara ženica, kmetova mati skozi hišni vhod, obstane med vrati in čaka, ko bo kmet zopet obrnil oralo. Z eno roko zasenči svoje motne oči, z drugo namigne svojemu sinu. Ta pusti oralo na mestu in odkoraka proti hiši. "Že," pravi stara mati, "že; pobča smo dobili; prav zares krepak pobič je." Kmet ne reče nobene besede, gleda samo mater kot bi še drugih poročil pričakoval. "Zdravo in čilo je vse, mati in dete, kar noter stopi, da vidiš otroka." Pri tem se kmet počasi obrne in poluka na dečka, ki je

stal pri kravah. "Da, zdi se mi, le malo prepozno je prišel," s tem si potisne klobuk na stran in se popraska za ušesi. In to "malo prepozno" je viselo na mladem svetovljanu do njegovega konca. Ko so maliča skrbno zavili in v košu za travo odnesli v dolino, da se iz pagana naredi kristjan, je župnik ravno sedel k mizi, na kateri je bila skleda z dišečimi postrvi.

"Na misel mi ne prihaja," se muza, ko polaga ribico na krožnik, "zaradi tega naj bi te modrookice postale mrzle in trde! Zakaj prihaja ta Steinbauerjev krščeneček prepozno? Naj čaka na popoldne!" Nato so koš pri Resselwirtu potisnili za mogočno peč in botri so si naročili juhe z rezanci in klobase, velike kose prešičeve pečenke s češpljevo omako in na metre dolge hrapavice (flancate). Ravno ko je bilo treba odkorakati v cerkev, se zbudi krščeneček v košu in prične na vso moč kričati za prvo južino ob prihodu na svet.

"Pravzaprav je malo pozno," pravi boter proti ugovarjanju babice, in si vlačí košove obramnice čez ramena. 'Je pač malo pozno; pa se bi bil prej oglasil, mene prav nič ne mi-

ka, da bi tu ostal čez noč, če nam župnik sedaj nazadnje tudi ne krsti!"

In ko je mladi kristjan—za Hansa so ga krstili—zopet prišel na Steinhof, se je kmet v veliki zadregi popraskal za ušesi: "To je zdaj lepa reč! Zibelko smo pred dvema leti podarili nekemu. Da, saj je tudi že precej časa, trinajst let! Tako se na kaj takega več ne misli. Malo prepozno je pač prišel, Hans."—Ta zamuda je otroka zasledovala od ure njegovega rojstva naprej.

Hans je plezal po stolih in klopeh in se pririnil med hlapce, ko so sedeli pri mizi. Če je potem z okroglo žlico v roki iztegnil svoj vrat, da bi videl v visoko skledo, so se ljudje smejali, kajti nikdar ni prišel v pravem času.

"Da, moj Hansele" se je muzal oče, spet si prišel malo prepozno, kanonske krogle (cmoki) so vse že postreljene."

Če je nato deček zategnil svoj obraz na jok, je prišla mati z velikim črnim cmokom, nasajenim na vilice. "Je že križ s fantom! Vselej pride malo prepozno."

Prišel je tisti čas, ko je Hans moral doli v vasi obiskovati šolo. "No, koliko je deček vendar star?" Tako je učitelj vprašal malega, ki se je s prstom v ustih boječe skrival za očetom. "No da" reče ta, "kaj bo, okrog šest let mora biti, Hans." "Kdaj je rojen?" izprašuje dalje učitelj. Pri tem se Steinhof najprvo zamišljen ozira po zarjavelem stropu šolske sobe in nato gre nekaj časa v kot.

"Da, kdaj je to že bilo? Ko je bil na dan Malega šmarna tisti veliki vihar. Mlinarju je osem dni za tem poginila velika švicarska krava." "Tisto leto, pomaga učitelj, ko je voda odnesla tisti most pri kovačnici?"

"Da, seveda"—pritrди kmet, vesel, da je dobil novo oporo za rojstno leto svojega najmlajšega. "Da seveda, naslednjo noč je kravarica dobila v svoji postelji pet mladih mačic. Pri tem je učitelj zamišljeno majal z glavo. "Da, moj dragi Steinhof," pravi, "po tem takem je Hans prišel dvainosemdesetega leta na svet in je danes sedem let star in prihaja po postavi malo prepozno v šolo. Skrbi me, da bo to očeta morda stalo tudi pet goldinarjev kazni."

"Saperlot," zakolne kmet, "da pride fant povsod prepozno!"

In ne samo prvič, ampak tudi pozneje pri-

haja Hans prav pogostoma prepozno v šolo. Z najbolj ničevnimi stvarmi je znal svoj čas zapravljati, kadar je bil na poti v šolo.

Sedaj je bilo mravljišče, ki ga je zadržalo, drugič zopet se je plazil po jarku ob vodi in je gradil vsakojake umetne mlinske stavbe, ali je dobil kako žuželko, katera ga je posebno zanimala. In učitelj je potem posegel po leskovki, ležeči na žeblih, katera sta držala zemljevid z obema zemeljskima kroglama. Pritisnil je Hansu šest krp na roke in pri tem govoril: "Si pač zopet malo prepozno prišel!"

Hans je že odrasel šolskim letom in mora pridno pomagati pri delu na polju. V poletju je bil poslan na planine, kjer je pasel koze; tu je imel tudi dovolj časa, slediti svojim sanjam.

Na planini se je nahajalo tudi komaj otroškim čevljem odraslo dekle, Grubenbauerjeva Everl. Ona sicer ni bila zaradi dela poslana na planine, ampak radi zdravja. Otrok premožnega kmeta, je bila na vse načine pomehkužena. Sveži zrak, dobro mleko in veliko gibanja na prostem pa je kmalu pordečilo njena lica.

Večkrat je šla s Hansom gor na kozji pašnik, kjer sta dolge ure skupaj sedela in gledala čez gore in lednike in ko je na večer sonce izlilo vso svojo zlato krasoto, je govoril Hans:

"Sedaj glej, Everl, če bi bilo to zlato, odbil bi ga kos, velik kot senski voz in bi kupil doli v dolini velik grad in se imenoval grofa in tebe grofico. Vsak dan bi morala biti prešičeva pečenka na mizi, zjutraj kava namesto prežganke in spala bi v svileni postelji." Pri tem je Everl muzaje pogledala na Hansa in posmehovalno odvrnila: "Da, če bi ne prišel prepozno, odbiti tisti kos senskega voza!" To je Hansa zelo potrlo in zaveril se je, da nikdar več ne pride prepozno.

Grubenhof je ležal ob gozdni poti, katera vodi od Steinhofa navzdol v cerkveno vas. Vsako nedeljo čaka Everl pri hišnih vratih na Hansa, ko je imel iti v cerkev in vedno je imela svež šopek klinčkov za njegov klobuk. Seveda je bila njena potrpežljivost dostikrat hudo izrabljena. Hans je pač večkrat zapadel v svojo staro napako, da je prišel malo prepozno.

Everl pa je rada potrpežljiva, kajti kakor razpreda poljski pajek svoje tenke nitke od

cvetlice do cvetlice, tako je povezala ljubezen z svojo zlato nitko njuna srca.

Hans je postal zal, krepak dečko, sicer malo tih in v sebe zamišljen, kar je že tako v naravi pri planincih, toda priden in spreten pri delu.

Enkrat je Grubenbavarica svojemu možu rekla: "Zdaj glej ta otročaja, Everl in Hansa! Zdi se mi, da se pričenjata zaljubljata." Kmet se namuzne, podrgne z ustnikom pipe po svojih svetlih, že nekoliko z srebrnimi nitkami prevlečenih brkih, in pravi: "Ta dva ne šele začenjata, sta že domalega prav v sredini. Ampak stvar ni tako napačna, Everl je naš edini otrok in če ima pridnega fanta rada, ki je sposoben, da kdaj postave Grubenbauer, pa je prav tako."

Evici je bilo tudi prav, da jo je Hans rad imel. Rekel pravzaprav o tem še ni nobene besede. Ampak ona je to spoznala po raznih znakih. Enkrat mu je celo očitala, da ima za mladega fanta premalo korajže. Misli celo, da se še nikdar ni tepel. On jo osuplo pogleda. "Tepsti? Zakaj pa in s kom?"

Bil je na poti od popoldanske službe božje in slučaj je nanesel, da se je doli v gostilni pri Jelenu tisti čas vršil pretep. Z lahkoto prijemši za ograjo se zavihti čez njo in teče kot vihar po senožetu navzdol. Zdaj naj Everl enkrat vidi, da je korajžen fant. Z mogočnim zalletom skoči skozi okno pritlične gostilne. Ampak že po kratkem presledku se je zopet pokazal in počasi korakal po senožetu navzgor proti ograji, kjer ga je Evica pričakovala. Pristno gorjansko dekle se ne ustraši, če se njen ljubček živahno in veselo zaplete v pretep, kajti tako ruvanje se ne sme zamenjati z tepeži pijanih ljudi. Pri tem gre po navadi edino zato, da se preiskusi moč. Evica se je fantu že od daleč nasmejala. "No Hans, to si pa hitro opravil!" "O kaj," odgovori fant godrnjaje "je bilo že vse dovršeno, sem pač malo prepozno prišel."

Končno pride čas, ko kliče cesar. Ko prične mladeničem poganjati prvi puh pod nosom in ušesci, jih pokličejo v mesto in izberejo najboljše izmed njih, da jih vtaknejo v svetlo modre suknje "cesarskih lovcev." (Kaiser-Jäger.)

Hans stoji dolgo in neodločno pred Grubenbauerjevim posestvom. Sloni na vrtni ograji in kadi iz majhne pipe. Med vrtnimi gredi-

camo okopava in puli kmetica plevel. "Vraga" godrnja Hans, "vraga! Prav nič mi ni vseč, da je šla Everl ravno danes na obisk k mlinarju v sotesko. Sedaj ko je treba storiti tako važen korak in se mora v mesto in če koga obdrže pri lovecih in se mora uvrstiti in se mora tri leta učiti ljudi pobijati, bi že rad prej govoril s svojo ljubico. Vsaj srčno voščilo bi rad imel s seboj od Everl!" Kmetica se opre z eno roko na zemljo, z drugo si zasenči oči pred bleščečim soncem. "Jaz mislim Hans, Evici ni treba dajati nikakega voščila na pot. Srečo ti bodo voščili že drugi ljudje, če skoraj ne greš. Dobri dve uri že telebaniš ob tej vrtni ograji!"

Hans urno seže po žepni uri; z enim skokom je bil čez vrtno okrajo in je kar tekkel navzdol po senožeti. Res je prišel dve uri prepozno v mesto, ko so že novačili fante neke druge občine in je bil potem tri dni zaprt. "Samo zato, ker sem malo prepozno prišel," je pripovedoval, ko je bil zopet doma.

Prišla je jesen, žetev in seno je bilo pospravljen v skednju. Na polju se je delalo na ozemini in dekleta, veselo pojoč so trla lan in se že veselila bližajočega se predilnega časa.

Ob tem času odhajajo novinci s cveticami, trakovi in perjem na klobukih, z glasnim vriskanjem hoteči zaglušiti domotožje v svojih srcih, ko jemljejo slovo od svojih gora in deklet in ne malo tudi od domačih skled.

"Bedasti fantje!" kolne stari občinski sluga, "bedaki! Vsak dan dobi cesarski vojak sveže meso." — "Ampak ravno toliko" odgovori Mlinarjev Francelj, "ravno toliko, da lahko o njem govori."

Bridko jokaje sedi Gruberjeva Evica na klopi pri visoki smreki, kjer je že od otročjih let čakala na Steinhoforjevega Hansa in ga tolikokrat okrcala, če je malo prepozno prišel.

Hans ima svojo roko ovito okrog dekletovega vratu, njegov okrašen klobuk leži na zemlji in resno si prizadeva, potolažiti svojo ljubico. "Glej Everl, že prav nič ni s to vojaščino. Kaj nisi nič slišala, kako bi rad žagar Bremer svoj obrat povečal, ko že več ne more zadostiti naročilom za stavbinski les v mestu? Tri tisoč goldinarjev potrebuje. Nič kot tri tisoč forintov, misliš da jih kje dobi? Ne za njegovo zveličanje. Nobenega denarja ni nikjer, pravijo. Potem tudi ne more biti nič z vojno. Učitelj tudi pravi, tam gor v neki kraljevini

so se dogovorili, da bodo odpravili vojne. Poleg tega stoji v časopisju; prvi cesarski polk je na Dunaju, ätirinajsti polk je v Lincu in šestdeseti notri na češkem. Sedaj te pa vprašam, Everl, ali je to podobno vojni, če polki tako lenarijo po mestih?"

"Ampak mestna dekleta" seže Evica v besedo. "Mestne punce so menda vse nore za vojakke?" — "No, to me pa že sili na smeh," pravi ogorčeno Hans. "Mestne punčare? Kar sem jih jaz videl, imajo vse obraze ko mlečna juha."

Steinhoferjev Hans je pričel svojo vojaščino s tridnevnim zaporom, ker je kot vedno "malo prepozno prišel." Poslavljanje je trajalo do mraka in tako se je mogel javiti šele drugi dan. Svoje novinske vaje je opravil dobro in slabo in pri tem dobil precejšen pouk o živalstvu, včasih kar po dvojje živali skupaj; kot na primer: Kamnati osel, močnata opica, kamski vol in kar imajo učitelji rekrutov še drugih ljubeznivih naslovov. On je bil še posebno večkrat obdarjen s takimi laskavimi imeni, ker je po svoji prirojeni navadi vedno prihajal malo prepozno na vaje s puško ali na telovadbo.

Nekemu častniku pri njegovem oddelku je Steinhoferjev Hans ugajal in je že po prvem letu službe izposloval, da ga je vzel s seboj kot nosilca, ko je bil poslan kot zemljemerec v Hercegovino. Hans se je počutil srečnega zaradi te odredbe, kajti tu bo imel zopet priliko hoditi po gorah.

Grubenhauerjevi Evici je samo enkrat pisal in dva meseca za tem od svoje izvoljenke dobil odgovor. Bila je še vedno tako zaljubljena v svojega Hansa kot on v svojo Evico. Ona je svoje veselje s tem potrdila, da je bilo že eno leto žalovanja prestanega.

Hans se je moral zaradi nove službe odreči dopustu in tako je pisal pred svojim odhodom sledeče pismo:

Najljubša Everl,

Ker potujem sedaj z gospodom poročnikom v Hercegovino, nosit njegovo stojalo, ko bo on risal deželo in ker v tako divji deželi ni nobenih nabiralnikov, bom pisal, ko pridem zopet domov, ker cenim tvojo zvestobo in mati naj pošlje par nogavic poste restante Split. Notri je lahko tudi pozdrav od tebe

tvoji zvesti Hans

Steinhoferjev najmlajši.

To je bila zadnja novica, katero je Evica prejela od Hansa. Tudi na Steinhof ni prispelo nič pisem in oče je tolažil obupano mater: "Glej, stvar je taka: če bi se Hansu kaj zgodilo, bodisi bolezen ali kaj hujšega, bi prišlo kako uradno obvestilo. Če bi Hansu samemu kaj manjkalo, bi pisal; to ti lahko rečem, prav gotovo bi pisal." Evica je začetkoma jokala, da je imela oči vse rdeče, pozneje se je tolažila s tem, da tam doli v tej divji deželi nimajo nobenih pismenih nabiralnikov; in počasi—počasi je deklica vedno manj mislila na Hansa. Fantu je pa prav dobro ugajalo tam doli v hercegovskih gorah. Plezanje po strminah in skalnatih prepadih je bilo prav po njegovih mislih in če se je na kaki visočini zagledal v kakšen znak, je to večkrat trajalo celo uro, dokler ga ni signal odpoklical. Tu je lahko po srčni želji sanjaril. Le enkrat je bil iztrgan iz svoje ravnodušnosti. Po stranskih potih je prejel neko pismo od doma. V njem je bilo sporočilo, da se je njegov starejši brat Friedel priženil k Grubenhauerju.

Iz početka se je hudo prestrašil, tako da je komaj opravljal svojo službo. Bilo je blizu tri leta, da je služil in le še nekaj mesecev je manjkalo, da bi bil svoboden. Ta kratki čas, si je mislil, bi bila Evica le lahko počakala. Njegovi predpostavljeni, ki so radi imeli originalnega fanta in katerim se je zaupal, so se na vse načine trudili, da bi ga potolažili, ko pride neki dan sam od radosti žareč: "Gospod poročnik, zdaj jo pa imam!

"Kaj imate?" vpraša častnik začuden.

"Da, to drži, da je moj brat osel."

"In kako ste to zvedeli?" se smeje poročnik.

"Torej, pokorno javljam: Friedel ni poročil Everl. Zdi se mi, Grubenhauer je umrl in Friedel je pobasal vdovo zaradi posestva. On je že od nekdanj pokašljeval, ta Grubenhauer, in glej, sedaj ga je pač podrlo."

S to razlago se je Hans v polni meri zadovoljil. Tudi pisal ni besede domov. Odslužil je svoj čas, sprejel dopustnico, zamudil v Splitu parnik, v Trstu vlak, kajti komaj izven vojaške discipline je takoj zapadel v svoje stare napake: povsod pride malo prepozno. Veselo mu bije srce, ko vendar v daljavi zagleda z ledom in snegom kronane domače gore.

Zvoneče zavriska, ko mu v dolini potok

šumlja pozdrav in ga zajame gosti smrekov gozd. Prišedši do jase, odkoder se je videlo na griček, kjer je stalo ugledno Grubenbauerjevo posestvo, je opazil lahen dim, ki se je vzpenjal iz dimnika in v malem stolpu na strehi je klenkal mali zvonec.

“Čas za kosilo!” veselo zavriska. “Tu se enkrat ne pride malo prepozno!” Urnih korakov jo ubere po senožetni stezi navzgor, z žejno dolgimi požirki se napije pri šumečem studencu, obdanem s krešo, dolgo pogrešane gorske vode, obriše si brke z rokavom, potisne podvzeto svojo vojaško čepico na desno uho in gre oprezno proti hiši.

Previdno pogleda skozi okno v sobo in tu vidi svojega brata Friedelna sedeti med posli, na vogalu jedilne mize, ki gre po starem običaju le gospodarju. “Križ božji!” se namuzne, sedaj bi bil za las kmalu pozabil svojega brata Friedla. Že prav, da! Ta je vdovo. Želim dober tek, tu mi je Everl le ljubša!” V tem trenutku stopi Evica z mogočno skledo cmokov v sobo. Tedaj se Hans ni mogel več vzdržati; z enim korakom se zažene v vežo, odpre sobna vrata, objame ravno od mize se vračajočo Evico in jo srčno poljubi.

Začudeno gledajo ljudje pri mizi počenjanje tujega človeka. Le Friedel urno vstane, prime svojega brata za ramo in ga potegne v sosedno čumnato, medtem ko je Evica odšla v kuhinjo. Neomajno mirnodušen zabode veliki hlapec—bil je že dolgo na posestvu—cmok, ga nasadi na vilice in reče: “To je mladega kmeta brat. Zdi se mi, malo prepozno je prišel.”

Otožen odide Hans zopet z Grubenhofa. Njegov brat ga je izpodrinil pri Evici, katera se je seveda v začetku protivila tej zvezi, končno se je pa le udala, ko od Hansa ni bilo nič slišati.

Čas sam baje ozdravi najhujše rane in ko

je po letih Steinhofler zatisnil oči in najstarejši prevzel posestvo, si je dal Hans izplačati svoj delež—par sto goldinarjev—in se preselil dol k svojemu bratu—k Evici.

Na Gruberjevem posestvu je vložil svoj mali kapital, se naselil v podstrešno kamrico, delal z drugimi pridno na polju, gozdu in okoli hiše in vsi so imeli radi tihega človeka. Posebno pa še Hans in Sepp, ta dva hišna princa.

V prostem času je zidal otrokom mostove čez majhen potok, zgradil mlin, jim rezal bezgove puške, gradil kegljišča in če je stara ura v izbi obstala ali mlinček za kavo odpovedal ali se pri kolovratu kolo ustavilo, so poklicali Hansa, da je poškodbe popravil.

Svoje južine je vedno užival v kuhinji pri Everl, kajti k skupni mizi je vedno prihajal prepozno.

Nekega dne je pa legel v posteljo in bil je bolan. Ko vsa domača sredstva niso pomagala, so poslali po živinskega zdravnika. Ta je mazačil ubogega trpina teden ali dva in ko ni bilo nič več mogoče pokvariti, so poslali po občinskega zdravnika.

“Ampak malo prepozno.” Hans je za vedno zatisnil svoje oči.

Nato so poslali velikega hlapca v vas, da naroči pogreb, božjo službo, zatem pogrebno pri krčmarju, zvonjenje; rakev naj bi tudi s seboj prinesel in jamo naročil.

Ko pride drugo jutro hlapec od mizarja z rakvo na dvokolnici in se hoče še pri grobokopu oglasiti, je videl na pokopališču neki grob že izkopan, tako si je lahko vso nadaljno skrb prihranil.

Na pogrebni dan se je pa izkazalo, da se je v tisto jamo že naselila stara ubožna Everl in tako je prišel Hans še na svoji zadnji poti “malo prepozno.”

Srečanje z lučjo Ivana Cankarja

FRANCE KOZAR, Trbovlje.

ODNOS človeka do knjig je dokaj različen. So ljudje, ki ljubijo knjige radi knjig, njih vsebina jih osvoji nekako na poplah in že je s tem ljubezen do knjige opravljena stvar. Potem so, ki so za ščepec stvarnejši. Tem se

vsaj včasih ljubezen do knjige zdi več ko golo žrtje in se njihov odnos do pisateljevih izprijčevanj tako ali kakor že nekako vrnovesi in ogreje. To je tako kakor z rožami na vrtu. Dobijo se ljudje, ki jih radi nosijo v gumbni-

cah, tu in tam jih celo povonjajo, toda redki so, ki posvečajo skrb in ljubezen za njih gojitev.

Podoben odnos pa vlada zlasti do pisatelja-umetnika, skratka do umotvorov, zakaj ljudjemogotci peresa, rekel bi apostoli ali svečeniki knjižne besede so imeli še zmeraj za svojega življenja majhno srenjo vernikov in šele poplej, ko njih telesne gmote poreko z bogom pozemskemu življenju, se vzbudi, vznikne čut spoznanja in spoštovanja. Temu pravimo tudi kult. Slovenci smo sicer majhen narod, menim pa, da tudi drugod, torej pri večjih narodih ni bogve kaj bolje v tem oziru. Saj doline šentflorjanske niso zgolj slovenska posebnost, v prenešeni podobi jih dobimo pač povsod. In bile so in bodo še kar naprej te doline s Kantorji in z vsemi opričniki vred pač vselej krute mačehe ustvarjajočim duhovom; vzdušje teh dolin je ubijalo in bo zatiralo njihovo rast, zakaj tvorcem velike resnice, ustvarjene v nižinah in plitvinah takšnih razmer, v katerih je bilo umetniku živeti in umotvoriti, se boriti in upirati teminam in krivicam družbenih ureditev, je bilo že ob rojstvu sojeno: Trpel boš, propadal in stradal, umrl, toda vstal. In živel.

Toda so odnosi človekovi do knjige, ki so v manjšini, pa so zato toliko toplejši in prisrčnejši. Nekaterim segajo umetnikovi utripi v besedi do duše in srca, vsa srčna kri umotvora jih opaja in osvaja in potem postanejo taki ljudje nerazdružljivi sotorci pisateljeve stvaritve. Resnica, ki jo je umetnik v podobil v svoje delo in jo izročil v besedi svojim bralcem je kakor čudežno zdravilo, je ko godba, ki zajame, zgrabi. Izraz umetnikove duše si vedno poišče godbenika, ki jo zna s toplino sprejeti in zaigrati.

Fantič —, mi je dejala mati, pobožno prisluhni umetnikovim besedam, v njih boš našel srečo, da, še več, najlepšo godbo resnice boš poslušal. Ali čuvaj se laži-umetnikov, takih, ki te le omamljajo. — Da, matere. Matere so, ki nas učijo same lepe reči.

Moja mati je zelo rada brala knjige. Veliko škrinjjo Mohorjevič knjig in še raznih nabožnih stvari kakor molitvenikov, je pričalo, da je živela v krščansko usmerjenem duhu. Ob večerih nam je —, bila nas je lepa in čedna družina devetero otrok, še rajši pripovedovala povesti in jaz sem pač komaj čakal dneva, da sem začel pohajati v šolo. Ko sem jel trgati

prve hlače po šolskih klopeh in mi je bilo osem let, sem že imel za sabo verigo pravljič od "Zlatarjevega zlata" do Jurčičevega "Desetega brata." Posebno sem vzljubil "Slovenske večernice" in tudi "Zgodbe svetega pisma" so mi bile močno všeč. V šoli sem hlastal sleherno učiteljevo besedo, ko nam je pripovedoval pravljičice; in ko sem prestopil v tretji razred, sem bil že vpisan v Bralno društvo, kjer sem si na veliko in debelo izposojal, kar mi je pač prišlo pod roke. S Starčevim Lipčetom, ki je bil od mene nekaj let starejši sva se bila spoprijateljila ter složno premlevala, kar je imela knjižnica. Blagi in moj najboljši učitelj Rošev Miloš, ki je tako po očetovsko skrbel za učenčevo dušno hrano je tudi meni posvetil vso vnemo, ki sem jo imel do branja ter me je slednjič seznanil z "Zvonom," "Dom in svetom" in "Slovanom." V njih letnikih se mi je na široko odpiral svet in dasi še zdavnaj nisem vsega pojmlil, kar sem bral, sem vseeno čutil, se zavedal, da skušam rasti. To je učitelj Miloš tudi opazil in zato mi je stal vedno ob strani, če sem ga vprašal za kako stvar. Med poukom v razredu sem pridno prebiral kradoma knjige, posebno, kadar sem čutil, da nas je pouk mučil. Bržčas sem na ta način marsikaj zamudil, ali strast in nuja po branju in s tem po odkrivanju novih in lepih zgodb in povesti je bila tolikšna, da sem nekoč povsem pozabil, kaj nas je poučeval veroučitelj in ko me je slednjič vprašal iz katekizma in mu nisem znal odgovoriti, me je blagovolil nahruliti z besedami: Kaj, ti prebiraš med veroukom?! Posledica je bila, da sem jo izkupil in sem moral za kazen povrhu iti še v kot. Mislim, da je bil to pravcati napad na mojo svobodo duha in od takrat gojim še danes trohico bojaželjnosti do vsakogar, ki se ima za šolskega vzgojitelja.

Vrag si ga vedi, česa nisem vse počenjal v tej svoji otroški dobi, ki je bila vrhu tega zabita v stradež svetovne vojne. Da sem svoj glad moril še z večjo gorečnostjo ravno s knjigami in pri tem pozabljal na želodec, katerega je v tisti dobi tolažila koleraba kot edina jed —, to je drugo poglavje.

Zgodilo pa se je nekoč, da sem pri izbiraanju knjig naletel na povsem novo knjigo in se mi je ravno zaradi tega zdela kaj malo prida. Pa sem vendarle postal pozoren na tista drobna poglavja, ki niso imela vpijočih in skriv-

nostnih napisov. Vem. Pri samem naslovu knjige se nisem mnogo mudil, čeravno je bilo razločno pisano: Ivan Cankar: "Hlapec Jernej in njegova pravica." Zanimalo me je predvsem, kako je poglavje opisano, vrtal sem med vrsticami, silno čudno besede so se mi zdele. Iskal sem razpleta ob koncu zgodbe, ki je nam pač zmeraj največ obetal.

"Tako se je zgodilo na Betajnovi. Bog se usmili

Jerneja in njegovih sodnikov in vseh grešnih ljudi!"

Hlapec Jernej—, ne—, sem si mislil, to najbrž ne bo prida brati. In je tudi nisem bral. Domov sem prinesel en letnik "Dom in sveta." Materi sem zaupal, da sem hotel vzeti "Hlapca Jerneja," pa —, resnici na ljubo moram povedati, da tudi v "Dom in svetu" kakor v "Zvonu," kjer je Cankar objavljaj svoje spise nisem bral; bile so mi ljubše vse druge povesti, medtem ko sem večkrat slišal iz ust matere—: Ah, kako težko je razumeti Cankarja! Končno mi je mati tudi odsvetovala Cankarja, češ, ker je prečudaški. Ni ga razumeti, čeprav, je dejala, pravi stric Francelj, materin brat, da je Cankar pisatelj, kakršnega ne premorejo drugi narodi. Gnala me je radovednost, nevtešno sem dalje stikal za odkritji. Učitelja sem povprašal, kakšna da bi bila dotična knjiga "Hlapec Jernej," ter me je le pomilovalno pogledal, rekel pa ni nič, misleč —, kaj boš, paglavec—! Slednjič mi je bilo dovolj in prvo nedeljo za tistim srečanjem z naslovom njegove knjige sem se odločil, da jo vzamem. In sem jo vzel. V moji mladi otroški betici pač ni bilo še postlano, da bi Cankarja načel, ali Francluh, — tako so mi dejali domači, — povohaj to knjigo, čeravno je bila še malo v bralčevih rokah, kar je pričevalo, da knjiga ni zanimiva.

Doma smo imeli kozo zaradi mleka, katero sem po šoli gonil na pašo. Vzel sem Cankarja s seboj, v trdni volji, da pričnem sam z njim obravnavati. In sem bral, jo prebral prvič, drugič in sem si bil komaj na jasnem, zakaj je šlo. Knjigo sem vrgel v kot. Nezanimivo. — Naslednji dan sem pravil Lipčetu, da ta knjiga ni zanimiva, čakajoč slednjič še njegove sodbe. Lipče pa je bil starejši in bržčas bistra glava, ki je že zorela v mišljenju, pa mi je svetoval, da le naj še in še berem, ker da ga bom že razumel. — "Veš: 'Cankar ni Holmes, truplo truplasto, on je večji in, kar je glavno, on uči.'"

Kratkomalo, vzpodbudil me je znova in zopet sem segel po njem, ga bral, bral, pa razpoznaval smisel pisanja tako, da sem nazadnje do neke mere, seveda čisto otročje, razbiral smisel "Hlapca Jerneja in njegove pravice." Bral sem še druge njegove povesti in novele in tudi te so mi bile s prva tuje po vsebini, s časoma — in to zlasti pri "Grešniku Lenartu" — sem le spravljal njegovo pisanje pod svoj krov. Mati me je pozneje enkrat opozorila, naj si nikaner prezgodaj ne belim glave z njegovimi knjigami, češ, da bo že še prišel čas za to, jaz pa sem' spoznaval, da sem našel v njem neki odnos, ki me je vklepal do njega tako, da sem naposled bil že s svojim trinajstim letom na jasnem.

Vojna vihra je divjala. Pomladi leta 1917., v katerem smo se najbolj borili za svoj goli obstanek in ko je lakota pritisnila z vso svojo grozoto v revirje in sem moral v steklarino med žareče peči, sem prvič spoznal, kakšno je življenje delavca. Postal sem sopotnik hlapca Jerneja. Poslej sem jel spoznavati in doumevati Cankarjeve prerokbe; naposled, ko sem dobil v roke njegove "Podobe iz sanj" sem imel o Cankarju svojo najmedlejšo podobo in sodbo. Na pragu zedinjenja, ob razsulu avstro-ogrske despotije — takrat sem že bil reden zasledovalec novic doma in po svetu — sem doznal iz "Slovenskega naroda," da je umrl Cankar. Umrl je, toda njegova dela so pričela stoprav sedaj živeti. — Mogočen razmah in gibanje delavskih organizacij, kamor sem zašel, me je znova in to pošteno utrdilo, da smo postali njegovi sobratje, ki se ž njim vred borimo za pravice. Svež spomin na srečanje z njegovo knjigo "Hlapec Jernej," ki me je mimo vseh peripetij zgrabila, me je poslej gnal in vodil. — Ko sem tiste dni, menda ob prvi obletnici njegove smrti prisostvoval proslavi v Delavskem domu v Trbovljah, kjer je Zvonimir Bernot imel spominski govor in predavanje o njegovem življenju in boju za slovensko socialno stvarnost, sem dognal veličino njegovega duha in dela. Nihče do takrat mi ni prikazal njega v tako živi podobi kakor Bernot in kadar danes obujam spomine na tisto tišino, ko je poslušalo s pritajenim dihom okrog tisoč ljudi njegove spominske besede, se mi zdi, da me napada vročičnost in ne morem si kaj, da ne bi šepetal Jernejeve besede:

"Ne prerekajte se s pravico, kakor je;

ljudje so jo ustvarili, ljudje so ji dali silo in oblast."

Poslej sem vedel, da bom moral s Cankarjevo lučjo v življenje; njegova beseda, napoljena s krvjo slovenskega ljudstva me je klicala, bodrila. Cankar mi je postal program ... meni ... nam vsem. In kdor je doživel

srečanje s Hlapcem Jernejem v ranih letih in moral po vrhu občutiti silo krivic na svojem tilniku, temu ostane Cankar edini tolažnik in izpodbujevalec v življenju. Zakaj Cankar je podoba trpljenja, je razpelo, križ, ki čaka vstajenja.

Jugoslovanska žena

ZLATA PIRNAT

OZEMLJE JUGOSLAVIJE je večinoma razprostrto po Balkanskem polotoku, po tistem važnem delu sveta, kjer se bijeta in spajata kulturi dveh plemen in dveh svetov, kjer se prelivata Vzhod in Zapad drug v drugega. In kakor je sama dežela na spoju dveh svetov, dveh izoblikovanih kultur, ki sta bili prej še veliko bolj različni kot sta danes, polna raznovrstnosti in slikovitosti, tako je različen zunanji tip, značaj, noša in položaj žene. Vse od južnega vzhoda pa do severnega zapada se menjajo ženske posebnosti slovanskega plemena, na katere so vplivale značajnosti drugih od starih prebivalcev Ilircev pa do Rimljanov, Germanov in Mongolov, ki so vsi prehajali preko Balkana in — krajši ali daljši čas preživljali tam.

Telesno je jugovzhodni tip visok, ostrih črt, temne polti z lahno primeso orientalske značajnosti. Proti zapadu postajajo oblike bolj slovanske, bolj nežne, črte bolj odprte, in v Slovenki se že izraža čisti slovanski tip, plavolas, modrook, mehak, manj modeliranih potez. V vseh delih pa so dekleta in žene večinoma lepo razvite, jedrnate in prostodušne.

Na jugovzhodu se dekle še vedno vzgaja v strogo patrijarhalnem duhu, polnem romantičnih predrasodkov, v duhu plemenskih in združnih običajev. Žena je gospodinja, delavka in mati z zelo pičlimi pravicami, a z mnogoštevilnimi dolžnostmi. Hrabra in energična žena je, ki je dala narodu tip ponosne majke Jugovičev in Kosovske djevojke. (Obe sila izraziti prikazni v srbsko-hrvatski literaturi.) Njeno nošo karakterizira resna in odlična črna, prepletena z diskretnimi barvami, kjer dopuščajo sredstva, tudi z zlatom in srebrom.

Hišna obrt je še vedno dobro razvita; tehnika te obrti je zelo raznovrstna, predvsem pa jo odlikujejo fine in skladne barve in enostavna, a prav v tej enostavnosti krasna umetnost naših ženâ je podala inspiracijo že marsikateri moderni tovarni in marsikateremu svetovnemu salonu. (Op. ur. — Na Broadwayju in na peti aveniji v New Yorku je človek pred par leti videl v izložbenih oknih velikih trgovin neštete modele, obleke, zagrinjala, kose pohištva itd., katerih dekorativni značaj je povsem očitno imel svoj vir v srbskih, macedonskih, črnogorskih, bosanskih, dalmatinskih, hrvaških vzorih.)

Do pred kratkim te žene niso vedele ničesar o sodobnih ženskih zahtevah in o socialnih gibanjih, ki odkazujejo ženi važnejše mesto v družbi in bolje cenijo njeno delo. Sedaj se je to zboljšalo in tudi med njimi se širi smisel za organizacijo, za kulturna predavanja, za združništvo, za higijeno itd. V zadnjem pogledu so tudi v tujini že znani zdravstveni domovi in zdravstvene zadruge. Tako se zdi, da bo tudi jugoslovanska žena v kratkem času od sedanjih skromnih začetkov napredovala s hitrimi in velikimi koraki. (Ta članek je bil seveda napisan, preden je bil Belgrad v razvalinah in vsa Jugoslavija pod najtežjo tujčevo peto. Kulturni napredek jugoslovanske žene je začasno ustavljen, toda prav sedanje mučeništvo bo pomagalo, da bo njegov korak po osvoboditvi, s katero izginejo tudi nešteti preživeli ostanki tradicije in predsodkov čudovito pospešen.)

Proti vzhodu na banatski ravnini živi ena najbolj izrazitih modernih predstavnic kmetice, tip, ki kaže vse označbe propadanja nekda-

njin moralnih in evgeničnih nazorov. To so Sokice, prebivalke bogatega, plodnega Banata, ki so se daleč odmaknile od svojih tradicijskih sester na jugu. Med njimi se mogočno dviga hrepenenje po neodvisnem ženskem zaslužku in svobodi, one žele lepe obleke, zabavo in ples. Smisel za materinstvo in družinsko življenje, ki je sicer globoko zasidran v narodu, peša med njimi. Tam obstaja še cela vrsta nezdravih navad, ki neizogibno zahtevajo sanacijo.

Precej podobna Sokici je kmetica iz plodovite Slavonije. Medtem ko je, kot sem že omenila južnjakinja diskretna v obleki in okraših, se živahna Slavonka oblači z bogato, s čipkami in z belo ali pisano vezenino okrašeno nošo. Dekleta se pokrivajo s krasno izvezenimi čepicami, žene pa s "šamijami." Tudi ta kraj je plodovit in bogat in zato je žena tukaj v vsakem oziru bolj napredna kot v drugih delih.

Hrvatica je tudi temperamentna, izvrstna gospodinja in skrbna mati. Večinoma je zelo resna. Njena noša je lepa, živahna, bogata in dobro ohranjena. V mestih so žene zelo napredne, dobro organizirane in delajo zavedno za povzdig svojih sester na vasi. Tukaj je središče in elita kulturne Hrvatske, ki z množičnimi zavodi in ustanovami širi svoje koristno in plodnosno delo na vse strani.

Na jugu, na drugi strani Save živi najbolj v tradiciji zatopljena žena vsega Balkana — Bosanka in Hercegovka. To je mohamedanski del Jugoslovanov, ki je tako nepremagljivo starinski, da je ženskim organizacijam skoraj vsako delo onemogočeno. (Naše "Progressivne Slovenke" so srečne, da nimajo tega križa v Ameriki. Op. ur.) Koliko težav so imeli že narodni učitelji, ko so mohamedanske deklice začele prihajati v šolo! O tem, da bi mohamedanske žene prišle na kak shod, na predavanje ali družaben sestanek, pa za sedaj sploh še ni govora. Mohamedanka je popolnoma pod oblastjo svojega očeta ali moža. Ta del naroda izvira večinoma iz nekdanje aristokracije ponosnih ag in begov, ki je danes že več kot na robu propada, pa se vendar drži starine kakor klôp. Narod je izredno siromašen in zato odhaja velika množina srebrnih in zlatih umetnin v tujino. To je ena velikih tragedij izpreminjajočih se razmer. Iz časov, ko so bosanski age in begi imeli veliko oblast, je ostalo v nji-

hovih domovih polno tega bogastva, ki so ga skrbno čuvali tudi potem, ko je padla njihova oblast in je bogastvo začelo kopneti. Te zlatnine in srebrnine so sama mojstrska ročna dela in imajo velikansko umetniško vrednost. Toda v Jugoslaviji ni dovolj sredstev za nakup del, ki predstavljajo več ali manj "luksus;" niti za nujne praktične potrebe ni dovolj denarja, bogata tujina pa izrablja te prilike in ta bogastva odhajajo tja za naravnost bagatelne cene, da se potem tuja špekulacija obogatuje z velikimi profiti. Poleg teh izdelkov so pridne roke bosanskih žena izdelale brez števila finih vezenin s svilo in srebrno žico, preproge krasnih barv in skladnih ornamentov, ki izzivajo občudovanje strokovnjakov; a beda jih sili, da spravljajo vse te krasote na trg za cene, s katerimi delo nikdar ni poplačano. Kljub vsej mizeriji in trpljenju pa živi mohamedanka še vedno tako v duhu preteklosti, da je prodiranje novih idej, zlasti onih, ki zahtevajo svobodo za ženo za enkrat nemogoče.

(Jugoslavija se bo morala v tem oziru marsikaj naučiti od Turčije in od mohamedanskih sovjetskih republik, kjer so vladale povsem enake tradicije, vkoreninjene v veri, pa so bile vendar premagane tako, da se življenje turške ali kavkaške, turkomanske žene itd. osnovno ne razlikuje od življenja evropske ali ameriške žene. Postopanje turške ali sovjetske vlade se pač ne bo moglo enostavno kopirati, vendar pa se bo Jugoslavija lahko marsikaj naučila od pokojnega Kemala in prilagodila svojim razmeram. Mohamedanska žena v Bosni in Hercegovini je sužnja in besede Abrahama Lincolna, da dežela ne more živeti na pol sužnja in na pol svobodna veljajo za Jugoslavijo prav tako kakor so veljale za Ameriko. Op. ur.)

Ob jadranski obali imamo Primorko in Dalmatinko. Jadranska obal spada med tako zvane pasivne kraje, to se pravi, take, ki ne proizvajajo dovolj živeža za prehrano svojega prebivalstva. Tudi industrija tam še ni dovolj razvita in zato predstavljajo primorski kraji poseben tip naše dežele. Posebnost njihove lepote, s katero se sicer odlikujejo vsi kraji Jugoslavije jim daje posebne prilike za turizmo. Ta se v resnici razvija bolj in bolj od leta do leta. Ne le prirodne krasote obali in otokov, ampak tudi nenavadno dobri in priprosti narod vpliva na to, da se ti kraji vsakomur prikupijo.

Enostavna Primorka z gornjega Jadrana je pravi izraz skalnatega Krasa, na katerem živi. Dalmatinka, nekoliko bolj imovita, je polna južnjaške vedrine, lepa in vesela. Vpila je v svojo dušo vso milino jasnega modrega neba in žarnega sonca, ves ritem valov in dišavo cipres, palm in rožmarina. Tudi ona ima svojo vezenino, s katero krasi obleko in dom. Na otoku Pagu, na primer, je doma "pokrstica" (krstni prt) temnih barv. Tukaj izdelujejo prekrasne čipke. Krasne kombinacije motivov, izmed katerih izvirajo nekateri še iz najstarejše ilirske dobe, posebna svetlost del, ki se opravljajo ne z jekleno iglo, ampak s palmovo bodljiko daje tem čipkam neko posebno odličnost in lepoto. Prava poezija, živa projekcija tenkočutne duše teh žena so ta njihova dela.

Na skrajnem severnem zapadu naše domovine živi Slovenka. Ona je izmed vseh navedenih glavnih tipov najbolj napredna in najbolj agilna žena. Najbolj je oddaljena od tradicij in ker je v njenih krajih industrija najbolj razvita, je prva pokusila grenki kruh tovarniškega dima in mašinerije. Zato ni čudno, da je prva občutila potrebo emancipacije in socialne zaščite. Njena narodna noša se je med ljudstvom do malega izgubila. Vidi se le še pri narodnih in cerkvenih slavnostih in tudi tedaj jo kažejo večinoma mestne žene, ki jo žele rešiti pozabe. Edino Bela Krajina, ki je bližnja Hrvatom in Primorje imata še svojo enostavno in resno nošo z lepimi in originalnimi pokrivali. V teh krajih se je ohranilo tudi najlepše

ročno delo in motivi, ki se popolnoma razlikujejo od drugih. To so izredno lepe klekljane čipke in beli, vezeni ornamenti iz stiliziranega cvetja.

Slovenija je že davno, davno izgubila svoje narodno plemstvo, ki je drugod v fevdalni dobi čuvalo dedščino pradedov. Zato je slovenska žena stopila v novo dobo kot žena kmečkega in delavskega ljudstva. V kulturnem in družabnem delu je tako napredovala, da stoji daleč pred vsemi svojimi sestrami v celi domovini. Tudi njene pravice so mnogo večje kot na primer pravice žene v Srbiji, Črni Gori, Bosni in Hercegovini, ker zakoni še vedno niso izenačeni po vsej deželi.

O naši ženi bi se lahko mnogo, mnogo pisalo. Narodno bogastvo pesmi, bajk, pregovorov itd. ima poseben značaj, po katerem se lahko spozna položaj žene v raznih dobah. Tudi narodna dela in narodne noše imajo neštete nijanse in varijacije; fizični tip žene se razlikuje; šege, položaj žene pred zakonom, način dela in zaslužka — vse to je tako različno kakor naša dežela sama. Včasih temperamentno, vedro, razkošno, včasih siromašno, mračno, priprosto, a vendar povsod posebno, samoniklo in lepo je življenje naše žene.

Jugoslovanska žena se še le prebuja. Zato je polna enegije, polna življenja in kipenja. Vse okrog nje vre, se izpreminja, prinaša nove oblike, ona pa se pripravlja za čas, ko bo ustvarjala in dala iz sebe najlepše in najboljše, kar more.

Julkina zmota

E. K.

29.

DRUGO JUTRO ni Julka čutila nobene sladkosti. Ko se je zbudila, jo je bolela glava kakor da ji stiska čelo železen obroč, na temenu pa ji leži skala. Celo misli so jo bolele kakor da so neznane živalce, ki ji grizejo možgane. Lipman je že odšel, po čemer je sodila, da mora biti pozno. To ji je bilo prav, ker ni marala, da bi jo videl trpečo in ji nemara še ponujal svoje zoprno usmiljenje. Obenem pa ji je bilo žal, ker ni imela nikogar, da bi se mogla znesti nad njim. A prav to je najbolj potrebovala in njen mož bi bil naj-

primernejši predmet za tak eksperiment, ker je vsega kriv in ker se ne zna zagovarjati.

Kaj je prav za prav z njo? Kaj se je snoči zgodilo? ... Vse je v nekakšnem mraku, le za vest, da je vse narobe, je živa ... Da — bila sta v nočnih klubih in v enem sta se napila. Kako zlodja sta prišla domov? Ali je njemu ostalo toliko treznosti, da jo je mogel odpeljati domov? ... Ne, to ni mogoče. Kadar je pijan, je pijan do dobrega ...

Oh — če bi jo nehalo ščipati v glavi!

Kadar se Lipman napije, je trd kakor klada in človek bi mu menda lahko odrezal

prst, pa ne bi čutil. Ko ga je prvič videla tako pijanega... Takrat je bil Whitney z njima in ko ga je spravil v posteljo, sta ostala skupaj. O — Whitney, Whitney, zakaj nisi ti na Lipmanovem mestu? Kako bi bilo sedaj vse drugače, ako bi bil on tvoj mož. "Jaz nisem tiste vrste mož, ki se ženijo," je dejal. Zakaj, zakaj? Njemu ne bi ostala nobena vrata zaprta in gospa Hickney ne bi morala naročiti svoji tajnici takega pisma...

Sedaj seveda vse to nič ne pomaga.

Ne. — Ali — ali res ne?

Oh — ta trenutek je kajpada ne bi smel videti. Sedaj je bolna, on pa je ljubil njeno lepoto in sovraži slabost. Ampak maček enega pijanega večera ne more biti večer.

Tudi tega je kriv Lipman. Sam nase ne zna paziti, kako bi mogla pričakovati, da bi varoval njo? Bog si ga vedi, kako je bilo! Kaj je neki družba pri baru mislila? Seveda, med temi ljudmi ni nič nenavadnega, da postanejo dobre volje. Videla je že druge dame, ki so potrebovale malo preveč in nihče jim ni zameril. Toda kaj je počela, kako se je vedla? Ali je bil škandal? Družba je bila velika in lahko bi se razneslo...

Družba je bila velika... Naenkrat se je spomnila: Vabili smo jih, vse smo vabili. In kaj to pomeni? Ali je kdo sprejel? Ali so smatrali njune besede le za šalo ali za brezpomembno govoričenje? ... Če bi vsi prišli, če bi jih vsaj polovica prišla, bi bil to velikanski uspeh. Nihče ni odklonil, torej so morda sprejeli. Ej, gospa Hickney, vse še ni izgubljeno, četudi ste vi vabljeni na toliko drugih krajev, da ob najboljši volji ne morete priti k nam. O, vi še niste vsa družba in jaz še nisem izključena.

Hotela je skočiti iz postelje, da začne pripravljati, kar je potrebno, toda moč jo je izdala in padla je nazaj na blazino. Oj, ta prokleti večer se okrutno maščuje. Kakor udje so ji tudi misli v glavi opešale. Saj se res nikamor ne mudi. Ničesar ni treba pripravljati to uro. Dvorana v spodnjem nadstropju je najeta, godba tudi, menda dvoje koncertnih pevcev, večerja, pijača, vse to je briga oskrbnitstva... Kako je to lepo urejeno v teh modernih palačah! Le naročiš, poveš, kaj približno hočeš, vse podrobnosti pa lahko prepustiš upravnikom, na katere se lahko bolje zneseš kot sama nase. Saj — prav po tihem ji

šepeče misel — saj se nase sploh ne bi mogla zanesti. O — oni znajo biti delikatni. "Ali želite tudi to? Ali bi vam bilo všeč ono?" — Tisoč malenkosti ji nikdar ne bi prišlo na misel brez teh vprašanj, tako neprisiljenih in nevsiljivih kakor najbolj vsakdanji pomenki o vremenu, a vendar tako važnih, da bi bil od nekaterih lahko odvisen ves uspeh priredbe, stavljenih pa tako, da se njena nevednost ob nobenem ne razodene. Kdo ve, ali ni ves režiserski talent nekaterih dam, o katerem pojo slavo "družabne" kolone velikih listov osnovan le na spretnosti poklicnih podjetih, ki se bavijo s prirejanjem privatnih zabav, socijalnih večerij, poročnih "partij," debutov dozorelih hčerk itd. in so si v tem pridobila izkušnje kakor druga v prodajanju zemljišč, ali v snovanju delniških družb? Treba je le denarja, pa se lahko najamejo tudi te sposobnosti.

Julka se je zavedela svojega glavobola, ker jo je začelo ščipati v ušesih. Bilo je preveč razmišljanja za njene trpinčene možgane, misli se pa vendar niso dale kar meni nič, tebi nič pregnati. Bilo je kot da se ne porajajo v njeni glavi, ampak prihajajo vanjo od kdovekod.

Vzdihnila je. Denarja ima, da lahko kupuje tudi take talente. Izpolnilo se je, po čemer je hrepenela, vedoma, odkar je bila prvič povabljen v "boljšo hišo," nevedoma pa menda vse svoje življenje. Zdaj bi morala čutiti, da je dosegla cilj in morala bi biti srečna.

Zakaj ni tako kakor bi moralo biti? Zakaj se ji porajajo dvomi o cilju in postajajo močnejši in bolj grozeči od dne do dne? Zakaj ne čuti sreče, ki jo je dosegla?

Ali jo je dosegla? Kje pa je, da ji ne pride do zavesti? Če bi uživala srečo, bi vse drugo moralo vtoniti v njo. Nobena misel je ne bi smela kaliti, nobena sitna vprašanja se ji ne bi smela približati, vsak dvom bi moral biti nemogoč, nič drugega ne bi smelo biti v njenem življenju kot veselje in zadovoljnost...

Kakor da se je nekje skrival neviden duh, demon, škrat, satir, angel varuh ali kaj in jo izpraševal, ko ni marala vprašanj in si je želela le miru, popolnega miru, absolutnega miru brez vsake aktivnosti, miru, kakršnega prinaša le globoko spanje brez sanj ali pa morda grob...

Odkod prihaja ta beseda? Le hudobec jo je mogel izreči. Pred njo je življenje, mora biti življenje. Saj doslej še ni živela, ampak je

le hrepenela po življenju in sedaj je komaj na pragu.

Pa kaj je življenje? je posmešno vprašal skriti nagajivec. Ali si bila vsa ta leta — in ne pozabi, da je teh let že lepo število — ali si bila ves ta čas v Maeterlinkovi deželi nerojenih otrok, ne pa na zemlji med ljudmi, ki so živeli in žive enako kakor ti, se včasih smejejo, včasih jokajo, garajo in trpe, dosegaajo uspehe in razočaranja, hrepene in obupavajo, se starajo in gledajo mlajše, prihajati za njimi? Kaj pa misliš, da je življenje? Kdaj si ga poznala, kdaj razumela, kdaj si sploh pomislila, da bi ga bilo treba razumeti? ...

Glavobol je postajal bolj in bolj neznosen. Ne da bi bila dokončala svojo toaleta, se je vrgla na zofo in zatisnila oči, nadajoča se, da izginejo misli v temi. Vse to je le malenkostno maščevanje alkoholovih duhov, utvara brez telesa, okruten šport Usode, ki se igra z njo od vsega začetka. Prime jo za roko, odvede iz mračnih krajev nizkega, ubožnega življenja do čarobne stavbe, ji odpre vrata in ji pokaže žive čudeže, a komaj se je njena duša napila krasot, se vrata zaloputnejo in le prevara ostane. Ali ji ni Usoda kupičila obljube nad obljubo, ko jo je Riko zasnubil? — O da, zatrjevala ji je, da jo ta zveza osvobodi pisarniškega garanja, jo dvigne, naredi iz delavke gospo, ji odpre nove kroge in natoči sreče v njeno kupo. Pa je bila laž ...

Ne več posmešno, le malce otožno, prav tiho in skromno je posegel neznani glas vmes: Julka, ali si prepričana, da je bila sama laž? Ali — hm — ali ni Riko izpolnil vsega, kar si smela pričakovati? Ali nisi prav zaradi tega začela zahtevati več in več ... ?

Planila je po konci. Mir je ne reši tega trpinčenja.

Sedla je pred veliko zrcalo in začela stikati med škatljicami in stekleničicami, da bi si uredila lase, lice, nohte. To bi morala biti zabava, pa je bilo utrudljivo delo. Roka se ji je zdela težka in ničesar ni mogla opraviti.

Vstala je. Kaj bi se ukvarjala s tem, ko jim gre to v salonu gladko od rok? Tam se tudi sprosti vseh teh neusmiljenih, trapastih misli. Kar blebeče frizerka, da se ne pozna, kako dolgo mora krotiti neubogljive lase, preden jih prisili, da sprejmejo najnovejši stil, je vse površno in brezpomembno, a prav tega ji je treba sedaj, ko je njena glava tako izmučena, da se mora bati blaznosti. Masaža in vsi tisti skrivnostni procesi, ki jih izvršujejo

moderne lepoticarke, jo osvežijo in preženejo iz glave mučilec, ki so jih ustvarili le cocktailli in highballi.

Poklicala je šoferja in se odpeljala. Na poti se je morala na vso moč krotiti, da je premagala nagon, ki se je nenadoma porodil na kdove kak način ...

“Čudak je, Julka. Vse drugačen je od navadnih moških. Ali ni to zanimivo? Ali ni to vabljivo? Zavrnil je roko dekleta, za katero bi se trgali principi. Zakaj? Zaradi načela, zaradi morale, zaradi nečesa, kar živi le v nekaterih domišljijah, česar pa v resnici ni. Zakaj ne bi dokazala, da je vse to votlo, prazno, ničevno? Biltmornovo punče ni znalo, ti pa bi. Ne kar naravnost, seveda ne. Niti vedeti ne bi smel, kaj hočeš. V njem samem bi moralo nastati poželenje, bi moralo rasti, bi ga moralo trpinčiti, bi moralo videti nepremagljive težave in bi zaradi tega moralo postati tem strastnejše. To bi bilo zadoščenje, Julka, to bi bil užitek ...”

Sreča je bila, da je avto ustavil pred vratmi bahavega salona, preden je opešala. Še eno minuto, pa bi morda bila podlegla zapeljivosti in začela novo igro, o kateri ne bi mogla vedeti, kako bi se končala. Oddahnila se je in rekla šoferju, da ga ne bo več potrebovala.

Na frizerko je morala čakati, pa se je zaradi tega najprej dala manikirati. Dekle, ki je opravljalo to delo, je imelo kolegijsko izobrazbo, kar je Julka zvedela od lastnice, ki je mislila, da je to dobra reklama za podjetje. Če bi bila odvisna od plače, bi se pač Etelki ne bilo godilo nič bolje kakor v pisarni, kjer je morala skoraj vsak dan poslušati, da je le začetnica in da je na pretek deklet z dolgoletnimi izkušnjami, ki bi bile zadovoljne z enako plačo kot jo ima ona. Ampak napitnine so povečale njene dohodke, delo v zavarovalni pisarni se ji ni zdelo nič bolj važno kot v salonu in če se je tukaj morala brez žalitev in zamere braniti prevelike prijaznosti nekaterih moških gostov, je bilo v pisarni še težje, odklanjati značilna vabila predpostavljanih.

Teh reči ni pripovedovala sama od sebe, toda za piljenje nohtov, gladenje, svetlikanje, barvanje, umivanje itd. je treba časa in redki so gosti, ki ljubijo dolgo trajen molk, pa so polagoma izvlekli iz nje vso povest. Tudi Julka. Rajša je poslušala take storije kot bi se podala na polje, kjer bi se utegnila zaleteti v zagato. Zgodilo se je to prvi dan, ko je začela

govoriti o dnevnih dogodkih, znanih iz časnikov, pa je nenadoma spoznala, da so ji okoliščine, iz katerih izvirajo popolnoma tuje in vsled tega dogodki sami nerazumljivi, medtem ko je bila Etelka podklovana, da bi ji lahko bila predavala.

"Ali mislite vedno ostati pri tem delu?" je vprašala, ko je dekle pripravilo vse pilice, skodelice, praške in kar je še bilo treba in sedla nasproti Julki. "Z vašo izobrazbo bi bilo pričakovati drugačne ambicije."

Etelka se je nasmehnila.

"Ambicije so drage — ali pa po ceni, kakor se vzame."

"Kako to mislite?"

"Če človek dovoli, da se vgnezdijo in se ga resno polaste, postanejo lahko nevarne. Razmere so močnejše od njih, a če se ne uklonijo

razmeram, lahko nastane iz tega boj, ki zagreni vse življenje. Dokler ostanejo v okvirju sanj, so lahko prijetne. Take so moje. Morda se razmere kdaj spremenijo in postanejo ljudje več kot žoga v rokah okoliščin. Nekoč bodo morda ljudje lahko delali to, kar jim je najljubše; mnogo ljudi se bojuje za tak svet, ampak zdi se mi, da jih še ni dovolj. Sedaj pa se mora človek smatrati za srečnega, če more opravljati delo, ki mu ni naravnost zoprno. Seveda, če more pri tem zaslužiti toliko, da ne trpi pravega pomanjkanja. Toda s tem vas menda dolgočasim."

"Ne," je Julka odgovorila v zadregi; "ne dolgočosite, ampak priznati moram, da se mi zde vaše besede čudne."

(Dalje prihodnjič.)

Fajdiga in Klančar

Vzorna pekarna
6413 ST. CLAIR AVENUE

V zalogi imamo vedno sveže pecivo, kolače, torte, za dom, za godove in svatbe.

GAY INN

ŽGANJE — PIVO IN VINO — RESTAVRACIJA

Uljudna postrežba. — Se priporočata

JOHN SIMCIC — JOHN MARN

6933 ST. CLAIR AVE.

CLEVELAND, OHIO

DR. SLOVENEK

ŠT. 1, SLOVENSKE DOBRODELNE ZVEZE

je ustanovno društvo S. D. Z. — Ustanovljeno 13. novembra 1910.

Danes šteje članstva 569 v odraslem oddelku in 89 v mladinskem.

Odbor za leto 1941 je: Joseph Trebec, predsednik; Frank Jazbec, podpredsednik; A. C. Skuly, tajnik; Karl Vrtovsni, zapisnikar; John Gabrenja, blagajnik.

Nadzorniki: John Prišel, Frank Smole, Jr., Anthony Tomse.